

ఉప వేదాలు

కళలు

గ్రామ సేవ

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

గురు పారద మహర్షి

గురు వాశ్మకీ మహర్షి

గురు శిక్షప్తి

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాలాదే

గురు గోరమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవీంద్రాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు పీఠలక్ష్మీంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు శ్రీలింగ స్వామి

గురు లాహిరీ మహాశయి

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు ఆరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు చక్రవర్తి ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రకేశవర పరమారాధ్య

వందే గురుపరంపరాం...

నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్పుకోవటానికి

నన్ను “నేను” చేరుకోవటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020010005221

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none"> Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none"> INSA	<ul style="list-style-type: none"> Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	<ul style="list-style-type: none"> Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

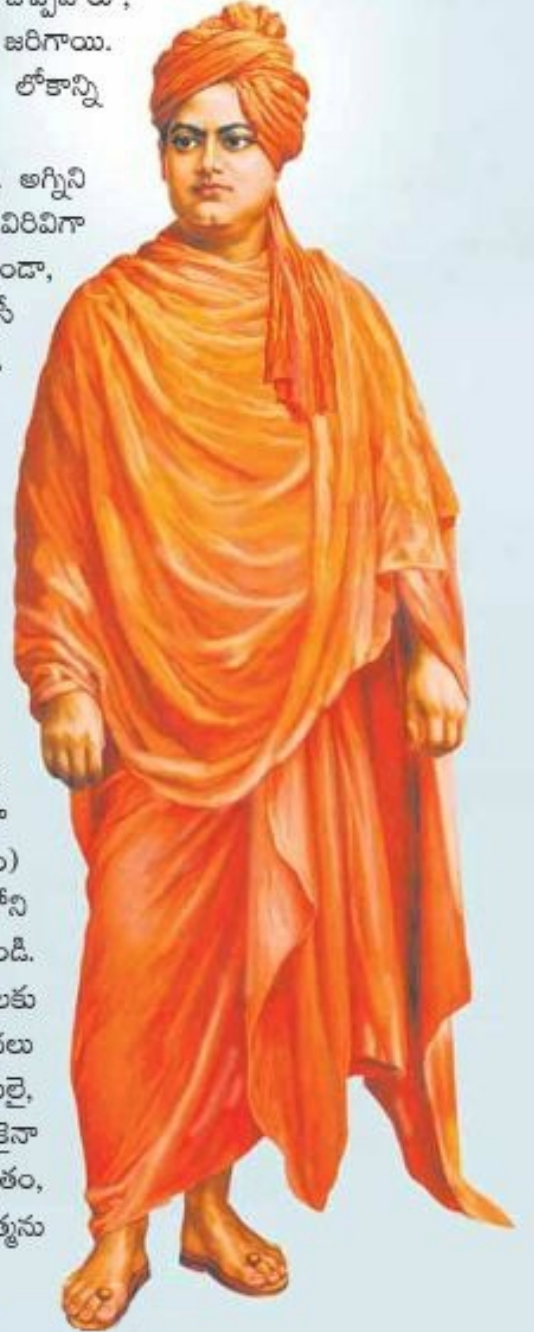
మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

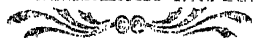
ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

రామ నేవ

గ్రంథకర్త:
మహాత్మాగాంధీ

గ్రామ సేవ

మూలము

మహాత్మా గాంధీ

అనువాదము

సంగంపల్లి వేంకట సుబ్బారావు

ప్రకాశకులు

కతాయీ మండలి, ఎడ్లపల్లి.

ఆ ర్ష వాణీ

ఆంధ్రములు మన భారతభూమిపై అడుగు పెట్టుటకు పూర్వము ఇచట లక్షలాది కుటీరములతో వడకుట, నేయుట నిత్యము జరుగుచుండెడివి. వ్యవసాయాదాయముతో గల లోటును గ్రామస్థు లీతీరున భర్తీచేసుకొను చుండెడివారు. స్రౌదవ జీవనసూత్రప్రాయమైన యీకుటీర పరిశ్రమలను నమ్మ రానంత అమానుషముగను, కఠినముగను, ఆంధ్రములు నష్ట భ్రష్టము గావించిరి. ఈ విషయమున ఆంధ్రముల సాక్ష్యమును గలదు. అర్ధాకలితో జీవించుచున్న ప్రజానీకము క్రమక్రమముగా మృత్యుముఖమును చేరుచున్నదను విషయమును పట్టణవాసులు సాధారణముగా నంగీకరింపరు. భారత దేశమును పీల్చి పిప్పిచేయుచున్న విదేశీ పెట్టుబడిదారుల కొంపలు నింపుటకై తాము శ్రమించి చేసిన దళారీవ్యాపార ఫలితమే తామను భవించుచున్న తుచ్చ విలాస భోగములని. పాపము ! పట్టణవాసుల కేమి తెలియును? విదేశీయుల లాభములును, జానికతోడు మీ దళారీవ్యాపారమును, - ఈ రెండును పేద భారత ప్రజానీకమును పీల్చి పిప్పి చేయుచున్నవి. బ్రిటిష్ మయిండియాలో స్థాపింపబడుచున్న ప్రభుత్వము సాధారణ పేదప్రజానీకమును ఈ విధముగ పిండుటకై ఉద్దేశింపబడినది. నేటి భారతీయ గ్రామములు జీవచ్ఛవములై అస్థిపంజరములై యున్న పల్లెలు - కృత్రిమ అద్దములు ధరింపని యధార్థ నేత్రములకు తమ దీన దుర్భాగస్థితిని స్పష్టము చేయుచునే యున్నవి. ఏతుడ వాడముగాని, వాగ్దాలముగాని, మా యాగ్రహచక్రములు గాని

గ్రామముల దుస్థితిని మునుపరచ జాలవు. మానవజాతిపట్ల చేయబడిన యీ మహాపరాధమునకై - చక్రత్రయందు సాటి లేని యీ మహాపరాధమునకై ఇంగ్లాండు దేశీయులును, భారతీయ పట్టణవాసులును ఆ జగన్నాథుని యెదుట - వాడొకడున్నచో - చేతులు కట్టుకొని జవాబు చెప్పవలసి యున్నదనుటలో రవ్వంత సందేహమును లేదు.

(1822 కోర్టు సాక్ష్యమునుండి)

1. మన గ్రామములు

గ్రామమందుండి పొట్టబోసికొనుటకు ప్రయత్నము చేయుచున్న యొక యువకుని యొద్దనుండి విచారకరమైన జాబొకటి నాకు చేరినది. అతడు విశేషించి అంగ్లేయ భాషాజ్ఞాన మెరుగనివాడు. అందుచే అతని జాబునందలి సారాంశమును మాత్రము ఈక్రింద పొందుపరచు చున్నాను.

“నావయసు 23 సంవత్సరములు. బస్టిలో పదునైదు సంవత్సరములు గడిపి మూడు సంవత్సరముల క్రితము గ్రామజీవనమున ప్రవేశించితిని. గృహపరిస్థితులు కారణముగ నేను కాలేజీవిద్య నభ్యసింపజాలక పోతిని. అందుచే తమ రారంభించిన గ్రామ పునర్నిర్మాణ కార్యక్రమము నన్ను గ్రామజీవనమునకు ప్రోత్సహించినది. నాకు కొంచెము భూమిగలదు. మాగ్రామ జనసంఖ్య షుమారు 2500. నాకు గ్రామస్థులతో పరిచయము కాగా వారియందు - నాల్గింట మూడుపాళ్ళ జనులతో ఈక్రింది విషయములు పొడగట్టినవి.

1. కక్షలు, తగాయిదాలు	7. ఒక పద్ధతి లేకుండుట
2. ఈర్ష్యా ద్వేషములు	8. నిష్ప్రయోజకరములై బూజు పట్టి పోయిన పూర్వాచారములను పట్టుకొని ప్రేలాడుట
3. నిరక్షరాస్యత	9. నిర్దాక్షిణ్యము.
4. దుండగము	
5. అనైకమత్యములు	
6. నిర్లక్ష్యము	

“ఈగ్రామ మొక మారుమూల నున్నది. సాధారణముగా నెచటి కెవరును వచ్చుచుండదు. గొప్ప వాణిజ్యములు

ఇట్టి మూర కు గ్రామమున కెచ్చడును కాదు. కాని గ్రామముల యభివృద్ధికి నాయకుల సంబంధమును సామాచర్యమును అవసరము. అందుచే గ్రామమం దుండుటకు నేను చాల వ్యాకుల పడుచున్నాను. ఈ గ్రామమును నదలిపెట్టుడమాయని అనిపించుచున్నది. తమకు నాకు సలహాయును, ఆదేశమును నీయగలరా ?”

ఈ యువకుడు వర్ణించిన గ్రామ స్వరూపములో కొంత యశితయోక్తి కలదనుటకు సందేహములేదు. కాని అతడు చెప్పినదానిని సామాన్యముగా మన మంగీకరింప వచ్చును. ఇట్టి దుస్థితికి గల సేతుప్రను కనుగొనుటకు ఎక్కువదూరము పోనక్కరలేదు. ఏమన విద్యాభ్యాగ్యము లభించినవారు గ్రామమును మిక్కిలి యుపేక్షాభావముతో చూచుచున్నారు. వారు తమ కొరకు పట్టణజీవనమునే ఎన్నుకొనిరి. సేనాభావము గలవారు గ్రామములందు నివాస మేర్పరచుకొని గ్రామస్థుల సేవ చేయునట్లును, వారితో చక్కని సంబంధ మేర్పరచుకొనునట్లును చూచుటకే గ్రామోద్ధరణ ఉద్యమము ప్రయత్నించుచున్నది. జాబు వ్రాసిన యువకుడు తెలిపిన దోషములు గ్రామజీవనమునకు స్వభావసిద్ధములుగా లేవు. అంతేగాక సేనాభావముతో గ్రామనివాసము చేయువారు అచటి కష్టములను చూచి నిరుత్సాహులు కారు. అచటి కష్టముల నివారించుటలో గ్రామస్థులు తోడ్పడక యుదాసీనులుగ నున్నను, తమ కర్తవ్యమును తాము నెరవేర్చుకొనవలసి యుండునని తెలిసికొనియే సేవకులు గ్రామములకు వెళ్ళుదురు. తమ విద్యుక్త

కార్యమును, తమపైనను విశ్వాసము గలవారు మాత్రమే గ్రామస్థుల సేవచేసి వారిజీవనముపై కొంత ప్రభావము నేయగల్గుదురు. సత్య జీవనమును, సద్వర్తనమును నిజముగా చుట్టు ప్రక్కల వారిపైన ప్రభావమును తప్పక ప్రసరింప జేయగల గుణపాతమై యున్నది. కాని యీ నవయువకునకు కల్గిన నష్టము సేవాభావమునకు సంబంధించినది కాక జీవన నిర్వాహమునకు సంబంధించినట్టిదై యున్నది. కేవలము సంపాదనార్హమై గ్రామములకు వెళ్ళువారికి ఆకర్షణమియు కనబడదని నేనంగీకరింతును. వారికి నిత్య సూతనత్వ మేమియు కానరాక గ్రామజీవనము నీరసముగా నుండును. కనుక గ్రామమునకు వెళ్ళు యువకులు అచటి కష్టములు చూచి గాబరాపడి తమ మార్గమును పీడరాదు. ఓక్కుతో విడువక ప్రయత్నము చేసినచో, గ్రామస్థులు కూడ పట్టణవాసుల వంటివారే యనియు, వారిపై శ్రద్ధ, సానుభూతియుంచినచో వారుకూడ తమ సహకారము నిచ్చెదరనియు తెలియగలదు. గొప్ప దేశీయనాయకుల పరిచయ భాగ్యము పొందునవకాశములు గ్రామస్థులకు నిజముగా లభ్యమగుటలేదు. గ్రామ చిత్తవృత్తి పెంపుచేసుకొని, గ్రామములందు పర్యటించుటయు, వానితో సజీవసంబంధము స్థాపించుకొనుటయు నాయకులకు ముఖ్య కర్తవ్యమైయున్నది. కాని చైతన్యము, రామకృష్ణుడు, తులసీదాస్, కబీర్, నానక్, దాదు, తుకారాం, తిరువళ్ళూరు మొదలగు సాధువుల, యోగిపుంగవుల సత్సంగత్యము గ్రంథరూపేణ జనులకు నేటికిని లభ్యమైయున్నది. చిక్కు ఏమనగా శాశ్వతమైన యీ మహద్విషయములను గ్రహింప గల్గుటకు

మనసును యోగ్యముగ చేయుటెటులాయని! రాజకీయ ఆర్థిక సామాజిక వైజ్ఞానిక సాహిత్యమును లభింపజేయుటయే ఆధునిక యోచనాపరుల. ఆశయమగుచో, అట్టి సాహిత్యమును జనులకు లభింపగలదు. కాని ధార్మిక సాహిత్యమువలె ఇది అంత సులభముగా లభింపదని నేనంగీకరింతును. సాధువులు, యోగులు, భక్తవరేణ్యులు సామాన్య జనుల కొఱకే వ్రాసిరి; వారి కొఱకే భాషించిరి. కాని, సామాన్య ప్రజల కర్థమగు రీతిని అనువాదము చేయవలెనను ప్రేమ ఆధునిక భావకులకు ఇంకను పూర్తిగ కలుగలేదు. అది క్రమముగా ఏర్పడగలదు. కనుక జాబువ్రాసిన యువకుని వంటి వారు తమ ప్రయత్నములను విడువ నలదనియు, మరింత నిమగ్నులు కావలసిన దనియు వారికి నాసలహా. తమ యువస్థితి నివాసము - వలన గ్రామమును ఎక్కువ సుందరమైనదిగను, నివాసమున కధిక యోగ్యమైనదిగను చేయవలెను. గ్రామస్థులకు ప్రియమైన సేవ ద్వారానే యీకార్యములు చేయగల్గుదురు. తమశక్తి ననుసరించి స్వయముగ కష్టించి గ్రామమును శుభ్రపరచుట తోడను, నిరక్షరాస్యత నిర్మూలించుట తోడను ఈకార్యము నారంభింపవచ్చును. గ్రామసేవకులు తమజీవమును విశుద్ధముగను నియమబద్ధముగను నడపినచో గ్రామస్థులును వారి ననుసరించి పరిశుద్ధులు, శ్రమశీలురు, దేహసౌష్ఠ్యము గలవారు అయ్యెదరు.

2. గ్రామ ఆరోగ్యము

ఆరోగ్య దృష్ట్యా గ్రామములస్థితి అత్యంత శోచనీయముగా నున్నది. సులభముగా తెలిసికొనజాలినట్టియు, అత్యవసరమైనట్టియు ఆరోగ్యాశముల నెరుగకపోవుటయే మనదారిద్ర్యమునకు ప్రబలకారణము. గ్రామారోగ్యము చక్క-బడగలుగుచో లక్షలాది రూప్యములు సులభముగా మిగుల గలవు. మరియు ఆమేరకు ప్రజల స్థితియు చక్క-బడును. రోగమెరుగని, రైతు చేయజాలినంతవనిని రోగిష్టిరైతు చేయజాలడు. మనదేశమున మరణములు ఇతరదేశములకంటె అధికముగ నున్నవి. వీనివలన కలుగు నష్టము స్వల్పమని యొచరాదు.

ఆరోగ్య సంబంధమైన యీదుస్థితికి మన ఆర్థిక దశయే కారణమనియు, యిది బాగుపడినచో మొదటిది దానంతట అదే చక్క-బడుననియు కొందరు చెప్పచుందురు. ప్రభుత్వమును దూషించు ఉద్దేశ్యముతోను, దోషమంతయు ప్రభుత్వము నెత్తిపై రుద్దు తలంపుతోను ఆవిధముగ చెప్పిన చెప్పవచ్చును. కాని యిందు యథార్థము సగపాలు కూడ లేదు. మనము అస్వస్థులుగా యుండుటకు మన ఆర్థికస్థితి యొక్కపాలు అల్పమనునది నాకు అనుభవసిద్ధవిషయము. ఎక్కడెక్కడ యేది యొత్తెంత భాగమున్నది నాకు తెలియును. కాని యిచట నేనావిషయము ప్రస్తావించ దలంచుటలేదు.

మన లోటుపాట్లవలన సంభవించు నట్టియు, సులభముగను నామమాత్రపు ఖర్చుతోను, లేక ఉచితముగను లభించు

ఎచట బట్టిన నచ్చట పిల్లలు మలవిసర్జన చేయుచు కనబడుచుందురు. సూత్రవిసర్జన విషయము చెప్పకకరయే లేదు. పెద్దలు సహితము యీ సత్కార్య మాచరించుచు ఏఏధినైనను కనబడుచుందురు. క్రొత్తగా వచ్చిన విదేశీయులు గ్రామము నకును, పెంట కుప్పలకును విభేదము కనుగొనజాలరు. వాస్తవమునకు భేదమును అత్యల్పమే.

ఈ యాచారము - ఎంత పురాతనమైన దైనను దూరాచారమే. మరీ దానిని తొలగింపవలసియే యున్నది. మనుస్మృతి మొదలగు హిందూధర్మ శాస్త్రములలోను, కురాను, కైబిల్, మొదలైన మతగ్రంథము లందును, జరడప్రభుషి ఆజ్ఞలందును గృహము, ముంగిలి, వీధి, కాలువ, బావి, నది మొదలైన వానిని మురికి చేయరాదను అనేక సూత్రములున్నవి. కాని నేడు మనము ఆ శాస్త్రాజ్ఞలను ఉల్లంఘించుచునే యున్నాము. కడకు తీర్థక్షేత్రములందు సహితము రోత చేయుచున్నాము. గ్రామముల కంటెను అవి మరింత అశుభముగ చేయబడుచున్నవని చెప్పినను అందతిశయోక్తి యేమియు నుండదు.

హరిద్వారములో గంగానదీ తీరమును వేలాది స్త్రీ పురుషులు సర్వాసహ్యము చేయుచుండుట చూచితిని. మనుష్యులు విశ్రాంతికై కూర్చుండు స్థలములందే యాత్రికులు 'బహిర్దేశము'నకు (బైలుకు) కూర్చుందురు. మరల ఆతీరమందే ముఖప్రక్షాళనము చేసికొను చుందురు. అనీటినే తీసికొని పోవుచుందురు - పుణ్యక్షేత్రములలో ఈవిధముగా తటాకములను చెడగొట్టు చుండు యాత్రికులను చూచితిని. దీనినిబట్టి

ఏమి తెలిసికొన వచ్చును. దయాధర్మములు లోపించినవన్న మాట. సాంఘికధర్మము నిర్లక్ష్యము చేయబడినదన్నమాట.

ఈనిర్లక్ష్యము వలన వాయువు అశుద్ధ మగుచున్నది. నీరు చెడి పోవుచున్నది. ఇక కలరా, టైఫాయిడ్, మొదలగు అంటువ్యాధులు వ్యాపించుటలో నాశ్చర్య మేమున్నది? కలరా పుట్టుకకు కారణము మురికినీరే ఆయెను! టైఫాయిడ్ జ్వరములు కలుటకును అత్యధికముగ కారణమిదియేయని చెప్ప వచ్చును. మనకు సంభవించు వ్యాధులలో నూటికి డెబ్బది వ్యాధులు పరిశుభ్రత లేకపోవుటచేతనే - మురికివలననే కలుగుచున్నవని చెప్పవచ్చును.

కనుక గ్రామస్థులకు పరిశుభ్రతను గూర్చియు, - స్వచ్ఛతను గూర్చియు బోధించుటయే గ్రామసేవకుని ప్రథమకర్తవ్యము ఈపరిశుభ్రతా శిక్షణ గరపుటలో ఉపన్యాసములు, విజ్ఞప్తులు నిష్ప్రయోజన కరములు. కారణమేమన గ్రామస్థులు స్వయం సేవకుని మాటలు వినుటకు సిద్ధపడరు. వారు అంతటి మురికి కూపమున ఉన్నారు. ఒకనేళ విన్నను ఆప్రకార మనుసరించుట కుత్సహింపరు. విజ్ఞప్తులు పఠించినను వాని ముఖమునైనను చూడరు. అసలు బహుజనులకు అక్షరజ్ఞానమే యుండదు. ఇతరులచే చదివించుకొందమన్న జిజ్ఞాసయు వారి కుండదు.

ఈ కారణముచే వారికి వస్తుపాఠము నిచ్చుటయే (చేసి చూపుటయే) స్వయంసేవకుని ధర్మమై యున్నది. గ్రామస్థులచే తా నేది జేయింపవలయునో నద్దానిని స్వయంసేవకుడు

తానే స్వయముగ చేసి చూపనలయును. అప్పుడే వారు చేయ గలరు. తప్పక చేయుదురు కూడను. ఇందులో యెవరికిని ఎట్టి సంతోషముండ నవసరము లేదు. అయినను ఓపిక పట్టి ఉండ వలసిన అవసరమున్నది. నాలుగినములు మనము జేసినచో యీ గ్రామ గ్రామస్థులే తమకు తాము చేసుకొందురను భ్రమలో మనము పడకూడదు.

స్వయంసేవకుడు మొట్ట మొదట గ్రామస్థుల నందరను ఒకచోట చేర్చి వారి ధర్మమును వారి కెగుకపరచవలెను. ఆ సమావేశమున అప్పటి కప్పుడు వారిలో నుండి స్వయం సేవకులు కొందరు ముందుకు వచ్చినను రాకపోయినను తాను మాత్రము గ్రామ పారిశుధ్య కార్యక్రమమును ఆరంభింప వలసినదే. అతడు గ్రామస్థుల నుండి పాఠ, తట్ట, చీపురు సంపాదించుకొనవలెను. తిరిగి యిచ్చెదనని చెప్పిన మీదట వారి వస్తువులను యివ్వకుండ ఉండరు. అంతట స్వయంసేవకుడు వీధుల నన్నింటిని పరిశీలింపవలెను. మలమూత్రములున్న ప్రదేశములకు పోవలయును. మలమును పారతో తీసి తట్టనందు వైచి ఆ స్థలమున మట్టి జల్లవలయును. మాత్రమున్న చోటను పారతో పై తడిసిన మట్టినంతయు తీసి తట్టలో వేసికొనవలయును. ఆ స్థలము పై చుట్టు ప్రక్కలనున్న దుమ్మును, ధూళిని చల్లవలయును, చుట్టు ప్రక్కల చెత్త చెదారమున్న చోదానిని కూడ ప్రోగుచేసి అంచున నొక ప్రక్క వేరుగ నుంచి మలమును తట్టలో సరిచేసిన పిమ్మట దానిపై యీ గడ్డి గాదమును వేయవలయును.

ఈ పెంటను ఎక్కడ వేయవలయు ననునది ఒక ముఖ్యమైన ప్రశ్న. ఇందులో పరిశుభ్రతయు, ధనార్జనమును రక్షించుకొనుటయు గలవు. బహిరంగ ప్రదేశములందు పడియున్న మలము దుర్గంధమును వ్యాపింపజేయును. ఈగలు వానిపై వ్రాలి తిరిగి శరీరముల మీదను ఆహార పదార్థముల మీదను వ్రాలి రోగపు అంశులను నలువైపుల వ్యాపింప జేయుచున్నవి. ఈగల యీ చేష్టలను సూక్ష్మదర్శక యంత్రము ద్వారా చూచినచో బజారులో అమ్మబడు మిఠాయి దినుసులు సహితము విసర్జింపవలసి వచ్చును.

ఈపెంట వ్యవసాయదారుల పాలిట బంగారము. పొలములో వేయుటవలన అమూల్యమైన యెరువుగ తయారగును. మంచి పంట నిచ్చును. ఈవిషయములో చీనాదేశీయులు మహా వివేకులు. వారు మలమూత్రములను బంగారమువలె ప్రోగు చేసికొని కోట్లకొలది రూపాయలు నిలువ చేసికొను చున్నారుట! అనేక వ్యాధులనుండి విముక్తియు పొందుచున్నారు.

కనుక స్వయంసేవకుడు రైతులకీ విషయము తెలియజెప్పవలెను. అనుమతించిన రైతుయొక్క పొలములో యీమలమును పూడ్చవలెను. అజ్ఞానముచే యేరైతైనను స్వయంసేవకుని పారిశుధ్యమును త్రోసిపెట్టినచో అతడు యేదోయొక తగిన ప్రదేశ సుస్వేషించి పెంటపోగుపై మలమును పూడ్చవలెను. అటుపిమ్మట చెత్త, చెదారము, పోగులవైపును మరలవలెను.

చెత్తచెదారము (కనపు) రెండువిధములుగా యుండును. ఎరువుగా నుపయోగించు నట్టి తొక్కలు, ముక్కలు, కాయల

బెరడులు, ఆకులు, గడ్డి మొదలైనవి ఒకరకము. రాళ్ళు రప్పులు లోహపుతునకలు మొదలైనవి రెండవరకము. ఇందు మొదటి రకమును అనగా ఎరువునకు యోగ్యమైన కనవును పొలము నందుగాని, ఎరువు చూపమున నిల్వజేయవలసిన ప్రదేశమునందుగాని చేర్చవలెను. రెండవరకమును అనగా ఎరువునకు యోగ్యముగా నట్టికనవును గుంటలు, గోతులు పూడ్చుటకు ఉపయోగించవలెను. అందువలన గ్రామము పరిశుభ్రమగును. పాదరక్షలు లేకుండ నడచువారికి హాయిగను నుండును. కొన్ని దిన మిట్లు పరిశ్రమ చేసినపిమ్మట జనులు తప్పక దీనిని అవగాహన జేసికొనగలరు. తమకు తామే సహాయముజేసికొన నారంభింతురు. కడకు తమకు తామే నిర్వహించు కొందురు. ప్రతిరైతు స్వయముగా తన యింటి పురివమును తన పొలమున కుపయోగించుకొనవలెను. దీనివలన రెండులాభములు : ఒకరి భారము మరొకరిపై పడకుండుట మొదటిది. రైతు తెల్లకు తమ తమ పంటలలో అభివృద్ధిని పొందగలుగుదురు. ఇది రెండవలాభము. వీధులందును మార్గములందును బైలుకు కూర్చుండుట యెన్నటికిని కూడనివని. బహిరంగ ప్రదేశములో అందరి యెదుట బైలుకు కూర్చుండుటయు పిల్లలను కూర్చుండ బెట్టుటయు అసభ్యతయై యున్నది. ఇది అసభ్యత అను జ్ఞానము మనకు లేకపోలేదు. ఎట్లనగా మలవిసర్జన చేయు సమయమున యెవరైనను ఎదురుగా పోవుచు కనిపించుచో మనము తల వంచు కొనుచుందుము. ఇందుకై ప్రతి గ్రామమునందును ఎచటనో నొక స్థానమును చొక పాకీదొడ్లు ఏర్పరుపవలెను. పెంటపోగుల

స్థలమే దీనికి నుపయోగింప నచ్చును. ఈ విధముగా ప్రోగు చేసిన ఎరువును రైతులు తమలో తాము పంచుకొన నచ్చును. రైతులు యీ బుద్ధోబస్తు జేసికొన నంతవరకు స్వయంసేవకుడు ఏధులను శుభ్రపరచునట్లే గృహమును కూడ శుభ్రపరువవలెను. నిత్యము ఉదయము గ్రామస్థులు తమ కాలకృత్యములు తీర్చుకొనిన పిమ్మట నియమిత సమయమున స్వయంసేవకుడు దానిని పెంటపోగులపైన వేసి పైన తెల్పిన విధమున సరిచేయవలయును. పొలమేదైనను లభించనిచో పురీషమును పూడ్చి ఆ స్థలముపై గుర్తుగా నేదైన నుంచవలయును. దీనివలన ప్రతిరోజు వేయుచుండుటలో సౌలభ్యము కలుగును. మరియు రైతులు దీని మహత్వమును తెలిసికొనిన పిదప యీ ప్రోగుచేసిన యెరువును ఉపయోగించుకొన గల్గుదురు కూడను.

ఈ మలమును మిక్కిలి లోతుగా పాతరాదు. భూతలమున నుండి తొమ్మిదంగుళముల లోతు వరకు అత్యంత పరోపకారములైన జీవులు నివసించు చుండును. ఈమాత్రపు లోతున భూమియం దేమియున్నను దాని నీ క్రిములు యెరువుగ మార్చును. మురికి నంతను పరశుభ్రము చేయును. ఇదియే అవి చేయు పని. సూర్యకిరణములును రామబాణమువలె మిక్కిలి యుపకారము చేయును. ఈ విషయ పరీక్షణము చేయదలచిన వారు స్వయముగా స్వానుభవ పూర్వకముగా చూడవచ్చును. కొంత పురీషమును తొమ్మిదంగుళముల లోతులో పాతుము. ఒక వారమైన పిమ్మట నేలను త్రవ్వి అదేమయినదో చూడుము.

అటులనే మరికొంత పురీషమును మూడు నాల్గుగులలోతులలో పాతి వారమైన పిమ్మట దానిని పరీక్షించి చూడుము. ఇట్టి పరిశోధన మూలమున అనుభవ జ్ఞానము లభించును. మలమును పల్చగా పై పైన చల్లి పూడ్చువలెను. కాని దానిపై మట్టిని పూర్తిగా కప్పవలయును. అప్పుడు కుక్కలు దానిని త్రవ్వ జాలవు. దుర్గంధమును రాజాలదు. కుక్కల నాపుటకై దానిపై ముండ్ల కంపను వేయవచ్చును.

దీనితోబాటు మరియొక విషయమును తెసికొనవలసి యున్నది. పురీషమును పూడ్చుటకుగాను సమచతురస్రము లేక దీర్ఘచతురస్రపు ఆకారము గల విశాలమైన గోతులను తీయవలెను. ఎంచుచేతననగా, పూడ్చిన మలముపై మరల మలము వేయరాదు. దానిని వెంటనే నెలుపలకు తీయనురాదు. అందుచే మొదటి దినమున పెంట్ల పూడ్చబడిన స్థలమునకు ప్రక్కనే మరియొక నలుచదరపు ప్రతిని తీయవలెను. త్రవ్వగా వచ్చిన మట్టిని యొడ్డన ఉంచవలెను. మరునాడు ఆ గుంటయందు మలము వేయబడినపుడు దానిపై ఈ మట్టిని వేసి నాల్గు మూలలను సర్దవలెను. స్థలమంతయు నలుచదరమై సాగుగ చేయబడవలెను. ఇథే విధముగ తొక్కలు మొదలైనవానిని వేరే ప్రత్యేక స్థలమున పూడ్చవలెను. వేరుగ ఎంచుచేతననగా మలముపై నను, తొక్కలు తోట్ల మీదను సూక్ష్మజీవులు ఒకే విధముగ పని చేయజాలవు.

మలము పూడ్చబడిన స్థలము సదా పరిశుభ్రముగను, స్వచ్ఛముగను అప్పుడే సంపాదించబడిన తాజా భూమివలెను

ఉండవలయును. ఈసంగతి స్వయంసేవకు డిప్పటికి తెలిసికొనియే యుండవచ్చును. రాళ్ళు - రప్పలు, ఇనుప ముక్కలు మొదలైన వానిని లోతైన గోతిలో పూడ్చవలెను. గ్రామములో నెచట నైనను గోతులు, గుంటలుండచో వానిలో ఈ రాళ్ళు రప్పలు పేసి మెరక చేయవలెను. ఇదియు నిత్యము చేయవలసిన పనియే. దీని మూలమున గ్రామ పారిశుధ్యము స్థిరపడును.

ఈ విధముగ ఎక్కువ ఆయాసము లేకయే గ్రామ మొక నెలలో పెటపోగువలెగాక పరిశుభ్రముగను సుందరముగను తయారు కాగలదు. ఇందుకు ధనము వెచ్చింప నక్కరలేదను సంగతి పాఠకుడు గ్రహించియే యుండును. ఇందుకు ప్రభుత్వ సాహాయ్యము గాని, విశేషమైన వైజ్ఞానిక శక్తిగాని అవసరములేదు. ప్రేమాభిమానములుగల స్వయం సేవకులు మాత్రము అవసరము.

మనుష్య మూత్ర పురీషముల విషయమై చెప్పిన దగతయు పశువుల మూత్రమునకును, పేదకును అన్వయమును నని పేరుగ చెప్పనవసరము లేదు.

౩. పిడకలా లేక ఎరువా?

పెనుకటి ప్రకరణమున మనుష్యుని మలమూత్రముల విషయము ప్రస్తావించియున్నాము. ఆవు, గేదె మొదలగు జంతువుల మలమూత్రమును బొత్తిగా మన ముపయోగించుట లేదు. అందుచే అది అనాలోగ్యమును, నురికిని న్యాపింపజేయు పనిని చేయుచున్నది. సాధారణముగా ఇవ్విడు పేదను పిడకలు

చేయుట కుపయోగించుచున్నారు. ఇది పేడను దురుపయోగము చేయుటయని అనలేకపోయినను, అతిస్వల్ప ఉపయోగమేయని చెప్పట కెట్టి సందేహము నవసరములేదు. ఇది పైకప్పు నూడ బెరికి పొయ్యిక్రింద పెట్టుట వంటిది. పిడకలు బహు సన్న సెగ నీయగలవని అంద రంగీకరించుచున్నారు. హుక్కా త్రాగు వారును దీనిని మిక్కిలిగ నుపయోగించుకొనుచున్నారు. పిడ కలసెగతో మంచి రుచిగలనెయ్యి తయారగునని పంజాబువైపు వారి యభిప్రాయము. ఇందు కొంత సత్యముండవచ్చును; కాని పేడను పిడకలుగా చేయుచున్నారు కనుకనే వారీయుక్తు లన్ని టిని చూపుచున్నారు. పేడవలని కల్లు సంపూర్ణ లాభమును మనము పొందసాగినచో సన్న సెగకై యేదోయొక యుపాయ మును కనుగొనలేకపోము. పేడను పిడకలుగా నుపయోగించుట కంటె ఎరువుగా నుపయోగించినచో పదింతలు లాభము వచ్చును. పిడకలుగా నుపయోగించుటవలన కల్లు నష్టము ఇంత అంత యని చెప్పజాలము.

పేడయొక్క సద్వినియోగమంతయు దానిని ఎరువుగ నుపయోగించుటలోనే యున్నది. పేడను పొయ్యి క్రింద కుప యోగించుటచేత భూమిసారము క్షీణించుచున్నదని వ్యవసాయ శాస్త్రవేత్తలు చెప్పుచున్నారు. ఎరువులేనిచేల నెయ్యిలేనిలడ్డు అని గ్రహింపవలెను. అతిబలము నిచ్చునట్టి ఎరువగు పేడను పొయ్యిలో పారవేసి రసాయనికఎరువులను కొనుటకై ప్రాకు లాచు మూర్ఖురైతులు భారతదేశములో నుండరని తలంతును. పోల్చిచూచినచో, రసాయనిక యెరువులకంటె పేడ యుపయో

గమే యధికమైనదని రైతులును అంగీకరించియున్నారు. రసాయనికయెరువుల వాడకమువలన లాభముతోపాటు నష్టములు గలదు. శాస్త్రజ్ఞుల పరిశోధన లింకను పూర్తికాకున్నను వాటితో ననేకులు ఒక్క-విషయముమాత్రము సంగీకరించుచున్నారు. అదియేమన - రసాయనికయెరువులవలన తరచుగా పంట పుద్దియగును. కళకళలాడు చుండును. కాని దాని నాణ్యత, గుణము తగ్గుచున్నది-అని. ఈ రసాయనికయెరువులవలన గోధుమలను అత్యధికముగ పండుననియు, గింజ లావుగానుండుననియు, మెరమెరలాడుచుండుననియు కాని స్వాభావికయెరువులవలన ఫలితము గోధుమలు పరిమాణములో తక్కువైనను మాధుర్యము, పుష్టి-వీనిలో మాత్రము ఈగోధుమలదే పైచెయ్యి అని అనేక శాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము. ఈ పరిశోధనలు పూర్తియగుచుంకి రసాయనికయెరువుల ప్రయోజనము మనమిపు డూడినందు చున్నదానికంటె యింకను తక్కువగుటకూడ సంభవించవచ్చును.

ఏది యెటులున్నను పేడను ఎరువుగ మాత్రమే యివ్వ యోగింపవలెను. ఇందు రెండు అభిప్రాయములులేవు. అందుచే పశువుల పేడను, మాత్రమును ఎరువుగ నుపయోగించు యైన మాను - తత్సంబంధమైన యావద్విషయములను గ్రామస్థానికుల అభియంత్రముల గ్రామసేవకుని ధర్మమై యున్నది. పిడకలను గూర్చిన భ్రమను మోహమును బ్రజలనుండి పారద్రోలుట, పిడకలకు బదులుగా అట్టి సెగనే యిచ్చు మరియొక పంట చెరకును కనుగొనుట, గొడ్లపేడను, మాత్రమును, ఎరువుగ

నుపయోగించుటలో గల గొప్పలాభములను చక్కగా బోధ పరచుట, అందుకు తగిన జ్ఞానమును స్వయముగా తాను సంపాదించుట - ఇదియంతయు గ్రామసేవకుని కర్తవ్యము.

ఈ విషయ మెంత రసభరితమో, అంత లాభదాయకమునై యున్నది. పరిశ్రమశీలుడైన పరిశోధకునకు ఇందు జ్ఞాన భాండాార మిమిడియున్నది. మనుష్య మలమూత్రముల విషయమున ధనము గాని పాండిత్యము గాని అక్కరలేనటులనే, ఇందును అవసరములేదు. గత ప్రకరణములందు చెప్పినటుల ప్రేమాభిమానములు మాత్రము కావలసియున్నవి.

5. గ్రామ వ్యాధులు

ప్రజలవిద్య అన్నప్పుడు అక్షర జ్ఞానానశ్యకతకు అతి స్వల్పప్రామ్యము నీయవలెను. జీవన ముఖ్యరంగములలో అక్షరజ్ఞానమునకు స్థానమేలేదు - దానియవసరమేలేదు. మాన అత్యంత ఆఖిరిస్థితికి - ఐహిక పార తౌకిక మోక్షమునకు అక్షర జ్ఞాన మవసరమేలేదు అను సత్యమును ఎవరు నిరాకరింప గలరు! ఈ కోట్లజనులు అక్షరజ్ఞానము పొందువరకు, చదువను వ్రాయను నేర్చువరకు, స్వరాజ్యసంపాదనమును ఆపవలె ననుచో స్వరాజ్యప్రాప్తి దాదాపుగా యసంభవమే యగును. ప్రపంచమునకు మహోపదేశము గావించిన జీసస్ క్రీస్తువంటి మహాత్ములకు అక్షరజ్ఞాన ముండెనని ఎవ్వరును చెప్పలేదు.

ఈ వ్యాసమాల అంచనాలో అక్షరాస్యతకు అన్నిటి కంటెను ఆఖిరిస్థాన మీయబడినది. అక్షరజ్ఞాన మొక సాధనము

మాత్రమే, గమ్యస్థానము కాదు. సాధనముగ అది మిక్కిలి యుపయోగకారియని అంద రెరిగినదే. పనిపాటలలో మునిగి తేలుచుండు కోట్లకొలది వయోజనులకు - రైతులకు ఎట్టి జ్ఞాన మత్యనసరమని యోచించినచో, అక్షరజ్ఞానముకంటెను ముందు ఇష్టము వెంటనే తెలిసికొనవలసిన విషయములు అనేకములు గలవని బోధపడగలదు. శ్రీ బెకాగారి గ్రంథమునుండి కేవల మొక స్వల్పభాగసారాంశము మాత్రమే యిచ్చినాను. దానిని బట్టియు ఇదే తేలుచున్నది.

ఈ దృష్టితోనే గ్రామపారిశుధ్యమునుగూర్చియు ఆలో చించితిని. గత అధ్యాయములో తెలుపబడిన సంస్కరణ జ్ఞానము రైతులకు శులభముగ అందగలదు. ఆ జ్ఞానప్రాప్తి గల అటంకములు రెండు: యథార్థమైన నేనకులు లేకపోవు టయు, రైతుల సోమరితనమును.

ఇప్పు డిక గ్రామములందలి సాధారణ వ్యాధులను విచా రింతము. జ్వరము, కడుపునొప్పి, కురువులు - ఇవి గ్రామము లందు సాధారణముగ వచ్చుచుండు వ్యాధులని గ్రామమం దున్న నా మిత్రుల యభిప్రాయము. ఇంకను అనేక వ్యాధులు కల్గుచుండును. కాని వానినన్నిటినిగూర్చి ఇచట చర్చించ వల సినపనిలేదు. రైతుల పనిపాటల నడ్డగించు వ్యాధులు ఈ మూడే. ఈ వ్యాధులకు గృహచికిత్స తెలిసికొనుట మిక్కిలి యపసరము. ఈ వ్యాధుల నుపేక్షించి, నిర్లక్ష్యపెట్టి కోట్లు నష్టపడు చున్నాము. ఈ వ్యాధులను బహు శులభముగా నివారించ వచ్చును. చాంపరానము (బీహారు)లో కీర్తిశేషులైన డా॥ దేవు

గాలి అజమాయిషీక్రింద ఆరంభింపబడిన కార్యక్రమములో ఈ వ్యాధుల నివారణమును గలదు. స్వయంసేవకుల యొద్ద మూడోపథములకు మించి మరి యే యకాపథము నుండెడిది గాదు. తరువాత పొందిన అనుభవమును ఈ విషయమునే తెలుపుచున్నది. కాని యీ వ్యాసమాలలో ఈ వ్యాధి నివారణోపాయములను తెలుపబోవుటలేదు. అది వేరేవిషయము; చక్కని విషయము. ఈ మూడువ్యాధులకు శాస్త్రోక్తమైన ఉపచారములు చేయుట రైతులకు నేర్పవలెననియు, ఆపని సులభమనియు గ్రామసేవకులు తెలిసికొనవలెను. గ్రామము పరిశుద్ధముగా ఉండుచో చాలవ్యాధులు కలుగనేరవు. వ్యాధివచ్చిన పిమ్మట మందుమాకులిచ్చి నయముచేయుటకంటె, వ్యాధిని రానియకుండ జేయుటయే ఉత్తమచికిత్సయని వైద్యులందరు అంగీకరించినట్టి విషయమే. అజీర్ణము రాకుండ చూచినచో కడుపు నొప్పి నివారణమైనట్లే. గ్రామమున గాలి స్వచ్ఛముగ నుండుచో జ్వరములు రాజాలవు. గ్రామమున జలము పరిశుద్ధముగ నుండుచో, దానినే స్నానపానాదుల కుపయోగించుచో కురుపులు రాజాలవు. ఈ మూడింటిలో ఏ వ్యాధి కలిగినను ఉపవాసమే యుత్తమ చికిత్స. ఇంకను ఉపవాసమున కటిస్నానము, నూర్యస్నానము చేయదగును. దీని వివరమంతయు “ఆరోగ్య రక్షణము” అను గ్రంథమునందు వ్రాయబడినది. ప్రతి స్వయంసేవకుడు దీనిని చదువవలెనని నా సలహా.

ప్రతి గ్రామమునకు ఒక అన్నుత్రియో, లేక కనీసము ఒక చిన్న డిస్ పెన్సరీయో యుండవలెనని నేడు ఎల్లరును చెప్పు

చున్నారు. కాని వీని యవసరము నాకేమాత్రమును కనబడుట లేదు. అనేక గ్రామముల నడుమ ఒక వైద్యశాల యుండుట మంచిదే. కాని దాని కింత ప్రాధాన్యము సీయరాదు. ఆస్పత్రి యున్నచోట రోగులు వచ్చి పడుచునేయుందురు. దీనినిబట్టి ఏడు లక్షల గ్రామములలో ఏడు లక్షల ఆసుపత్రు లుండుట ఉపయోగకర మని యొచరాదు. గ్రామ ఆస్పత్రి గ్రామశాల యగును. మరి గ్రామ పుస్తకభాండాగారమును అచటనే వెలయును. వ్యాధులు ప్రతి గ్రామమందును ఉండును గనుక ఆస్పత్రి ప్రతి గ్రామమున ఉండవలసినదే. గ్రామ పతనాల యము, గ్రామచావడి అవసరమే గదా! ఈ మూటికిని వేరువేరు భవనము లుండవలెనని యాలోచించుచో సకల గ్రామములకు వీనిని ఏర్పరచు నప్పటికి కోట్ల ధనము వ్యయ మగుననియు బహుకాలము పట్టుననియు భోధపడగలదు. కనుక ప్రజావిజ్ఞాన వయోజన విద్యాప్రచార సందర్భమునను, గ్రామసంస్కరణము విచారించు నపుడును మనదేశ దారిద్ర్యమును మనసునం దుంచుకొనవలెను.

ఈ విషయములను ఆలోచించు సందర్భమున పరదేశ స్థులను దోచుకొని కోటీశ్వరులైన మహానుభావుల భావము లను మనము అరువు తెచ్చుకొనకుండ యున్నను, మనలో యథార్థ జాగృతి కలిగియున్నను, మన గ్రామముల రంగు ఎప్పుడో మారి యుండెడిది.

6. బావులు - చెరువులు

గ్రామ నిర్మాణ సందర్భమున పూర్వము చూడబడినట్టియు, నేడును చూడవలసియున్నట్టియు ముఖ్యాంశము నీరు. చక్కని మంచినీటి సదుపాయములు లేనిచోటను, నీరుపడని చోటను ఊరు కట్టుట అను యాలోచనే పెట్టుకొనరాదు. కొన్ని కొన్ని ప్రాంతములలో నీరు లభింపనందున గ్రామము లేర్పడలేదు. గాలి మానవుని ప్రాథమికావసరము. నీరు రెండవది. ఇది వాయువువలె అంత మిక్కిలి సులభముగా లభించునది కాకపోయినను పంటలు పండించుటకువలె దీని కంత శ్రమచేయవలసిన పనిలేదు. కాని గాలి, పంట వలెనే నీరును పరిశుభ్రముగ నుండవలెను.

ఈ విషయమును తెలిసిన రైతులు కొందరు దీనిని నిర్లక్ష్యము చేయుచున్నారు. మరికొందరి కీ విషయము అసలు తెలియనే తెలియదు. అందుచే రైతులకిచ్చు శిక్షణములో నీటిని గూర్చిన పాఠమును ఉండుట యవసరము. మరియు గ్రామవాసులకు శిక్షణనిచ్చుట గ్రామసేవకుని ధైర్యమున కొక పరీక్ష. గ్రామవాసులు తమంతట తాము శ్రమపడి జలమును శుభ్రముగా నుంచుటకు తగిన యుపాయములను ఆలోచించెదరను ఆశలేదు. వారికి నీటిశుభ్రతావిషయము క్రమక్రమముగా తెలుపవలెను. ఈ పనిచేయుచున్న సమయమున వారి సాహాయ్యమును పొందవచ్చును. తమకు లాభించుపనులకు సహితము గ్రామస్థులు సాధారణముగా సాయపడరు. ఇట్టి స్థితిలో స్వయం సేవకుడు తాను స్వయముగా పరిశ్రమచేసి తలపెట్టిన కార్య

మును జయప్రదముగ ముగించి గ్రామస్థులకు లబ్ధ కలుగునట్లు చేయవలెను.

మనము ఏమిచేయువలెనో విచారితము. చాల గ్రామములలో ఒకటే చెరువుండును. అందే పశువులు నీరుత్రాగును, మనుష్యులు స్నానమును చేయుదురు. అట్లుతోముట, బట్టలుతుకుట అచటనే. కడకు త్రాగుటకును వారు ఈ ఉదకమునే పట్టుకొని పోవుదురు. ఇట్టి నీటిలో విషక్రిములు పుట్టుచుండుననియు ఆ నీరు త్రాగినవారికి కలరా మొదలైన వ్యాధులు త్వరగా వ్యాపించుననియు ఆరోగ్యశాస్త్రకోవిదులు పరిశోధన పూర్వకముగా స్థిరపరచినారు. ఇట్టి చెరువులకు నాల్గువైపుల శ్రమజేసి పెద్ద కట్టలు వేయవలెను. అందువలన చెరువులోనికి పశువులు పోవుటకు నీరులేకుండును; కాని అవి నీరుత్రాగుటకు వేరుగ నదుపాయము చేయవలెను. అవి త్రాగుటకై ప్రత్యేకముగ నొక గుంట త్రవ్వవలెను. ఆ గ్రామస్థులందరు నిత్యము తలకొక కడవచొప్పన పోసిన ఆ గుంట నిండుచుండును. ఒక దినమునకు పశువు లన్నిటికి కావలసిన నీరు సపై అగును.

త్రాగుట కుపయోగపడు చెరువులో బట్టలుతుటగాని, ఎంగిలిగిన్నెలు తోముటగాని, జరుగనీయరాదు. ఎల్లరు తమకు కావలసినంత నీటిని ఇంటికితీసికొనిపోయి అచటనే బట్టలుతుకుకొనవచ్చును. లేక చెరువుయొడ్డున ఒక తొట్టినిగట్టి వంతుల ప్రకారము అందు నీరుపోసికొనుచు దానిని యీ పనుల కుపయోగించుకొనవచ్చును. గ్రామస్థులలో పరస్పర సహకారము, సరోవకారబుద్ధి ఉన్నచో ఈ పనులు నెరవేరును. ప్రతి

మనుష్యు డీ విధముగ పనిచేయకపోయినను, కొంచెము ఖర్చుతో తొట్టిని గుంటను నింపవచ్చును. గుడ్డలుతుకు ప్రదేశమున నీరు పడుటచే బురదగుచుండును. కనుక అట్టి ప్రదేశమును గచ్చుచేయవలెను. బిందెలు కడవలు శుభ్రముగా ఇంటి యొద్ద తోముకొని వచ్చిన పిమ్మటనే చెరువులో ముంచవలెను. నీళ్ళకు వచ్చినవారు నీళ్ళలో పాదములు పెట్టకుండ - దిగకుండ నీరు తీసికొని పోవుటకు తగిన సదుపాయము చేయవలెను. మరొక విషయము: అనేక గ్రామములలో ఒకటికంటె ఎక్కువ చెరువులున్నవి. అట్టిచోట మనుష్యులు త్రాగుట కొక చెరువు వేరుగ నుంచవలెను.

అనేక గ్రామములలో బావులున్నవి. ఈ బావులలోని నీరు పరిశుభ్రముగ నుండవలెను. బురద కాకుండు నటుల బావుల చుట్టును రాతి చప్టాలు కట్టింపవలెను. బావులను అపుడపుడు వెల్ల వేయింపవలెను. గ్రామసేవకు లీ పనిని స్వయముగ చేసి గ్రామస్థులచే చేయింపవలెను. ఈ విద్య ఖర్చులేనిది, వాస్తవమైనది, అపసరమైనది.

7. గ్రామ వీధులు

గ్రామమందలి పెంటపోగుల నెట్లు తొలగింపవలసినదియు, పెంటపోగుల వలన ఆరోగ్యమునకు కల్గు హానులను ఎట్లు తొలగింపవలసినదియును పెంటపోగులనుండి బంగారము వంటి యెరువు ఎటుల తయారగునదియు, పేడను పిడకలు చేయక ఎరువుగ నుపయోగించి అధికోత్పత్తి నెటుల చేయ

గిల్గినదియు, చెరువులను బావులను పరిశుభ్రముగ నుంచుచు ఆరోగ్యము నెట్లు కాపాడుకొన గల్గినదియు - ఇంతవరకు పరామర్శించినాము.

ఇక మన దృష్టిని గ్రామరాస్తాల వైపు మరల్చుదము. ఈ రాస్తాలు వంకరటింకరగను, దుమ్ము ధూళి పోసి తయారు చేసినటులను కనబడుచుండును. ఈ రాస్తాలపై నడచు మనుష్యులకును బండ్లులాగు ఎద్దులకును యాతన కల్గుచున్నది. ఈ కారణముననే మనము బరువైన బండ్లను భారమైన చక్రములను తయారుచేయించుచున్నాము. తత్ఫలితముగ ఎద్దులు వృధాగా ఇబ్బడిబరువును మోయవలసి వచ్చుచున్నది. దుమ్ములో బండి లాగుటయే కష్టము. ఉపరి భారీబండి, రాస్తా గట్టిది - కంకరది అగుచో ఎద్దు రెట్టిబరువును లాగగలదు. బండ్లను చౌకగ గిట్టును. గ్రామస్తుల యారోగ్యమును చక్కబడును.

వర్షాకాలములో బండ్లుపోవుట దురదృష్టమగు సంతటి నీరు బురద రోడ్లపై కాపురముండును. అడుగుతీసి అడుగు పెట్టుసరికి ప్రళయమగును. ఒక్కొక్కచోట మనుష్యులు ఈదు కొని పోవలసివచ్చును. లేదా నడుమువరకు తడుపుకొని పోవ లసి వచ్చును. పైగా దీనివలన వ్యాధులు కల్గును.

గ్రామము పెంటపోగులకు సాటిగ నున్నట్టి ప్రదేశమున బావులు చెరువులు నిర్లక్ష్యము చేయబడుచున్నట్టి ప్రదేశమున ఇత్తూకులనాటి బాటలతో నున్నట్టి ప్రదేశమున, బిడ్డల స్థితి మాత్రము ఏమంత బాగుండును? బిడ్డల నడవడియు, సభ్యతయు, గ్రామస్థితికి ఛాయామాత్రములుగ నుండును. గ్రామస్థు

లకు రోడ్లపై శ్రద్ధ యొక్కో బిడ్డలమీదను అంతే - ఈ విషయ మటుంచుడు. అది ప్రస్తుతాంశము గాదు.

అయితే యీ రోడ్ల సేమి చేయవలెను? ప్రజలలో సహకార భావ మున్నచో, కానిడబ్బుతో పనిలేకుండ (కంకర మొదలైనవానికి గాక) చక్కని రాతిరోడ్లను వేయవచ్చును. గ్రామ సంపదను పెంచవచ్చును. సహకారకార్యముల ద్వారా చిన్నలు పెద్దలు అందరు వాస్తవమైన విషయను ఉచితముగ పొందగలరు.

ఈపని సాధ్యమైనంతవరకు కూలిలేకుండగ నెరవేరు నటుల చూచుకొనవలయును. గ్రామస్థులెల్లరు రైతులు గనుక తమకు తామే స్వయంకూలీలు కావలెను. అవసరమగుచో ఇరుగు పొరుగు కూలీల సాయము తీసికొనవలెను. ప్రతిదినము కొంత సమయము రోడ్ల అభివృద్ధికై వినియోగించినచో కొలది కాలములోనే చక్కని రోడ్లు ఏర్పడగలవు. ఇందుకుగాను గ్రామమందలి వీధులు, సందులు, పొరుగుూరునకు పోవు రోడ్లు మొదలగు వానిని చూపు పటము గీచికొని గ్రామస్థులు తమ శక్త్యానుసారము కార్యప్రణాళిక నేర్పరచుకొనవలెను. ఈ కార్య నిర్వహణములో స్త్రీలు, పురుషులు; పిన్నలు, పెద్దలు - ఎల్లరు పాల్గొనవచ్చును. నేడు మన ప్రవృత్తి కుటుంబమువరకే పరిమితమై యున్నది. ఈ కుటుంబ భావమును గ్రామపర్యంతము విస్తృతము చేయుటవైననే గ్రామసంస్కరణ మాధారపడి యున్నది. మనసభ్యతకు చిహ్నముగ మన గ్రామము లుండవలెను. మన గ్రామముల స్థితినిబట్టి మన సభ్యత ఊహింపబడుటకు వీలుకావలెను. కుటుంబములోని ప్రతిమనుష్యుడును

తన గృహమును శుభ్రముగ నుంచుటకై ఎటుల శ్రద్ధ వహించునో అటులనే ప్రతికుటుంబమును తన గ్రామ పారిశుధ్యమునకై కృషిచేయ శ్రద్ధవహింపవలెను. అప్పుడు గ్రామస్థులు సుఖవంతు లగుదురు; స్వావలంబకు లయ్యెదరు. ఈ దినములలో ప్రతిదానికిని ప్రభుత్వమువారి ముందు చేయి చాచుచున్నారు. ప్రభుత్వమువారే గృహములను శుభ్రముగ నుంచవలెను. రాస్తాలు వేయించవలెను. చెరువులు, బావులు సురక్షితముగ నుంచవలెను. బిడ్డలకు చదువు చెప్పింపవలెను; ఆపదలనుండి రక్షింపవలెను. ఆస్తిపాస్తులను కాపాడవలెను. ఈవిధముగ మనము ప్రభుత్వముపై వృధాగా పెద్దభారము వేయుచున్నాము. ఈ భావమే - అన్నిటిని ప్రభుత్వమే చూడవలెనను భావమే మనలను కంటి గుడ్డి వారిగను, వికలాంగులుగను చేసివైచినది. అంతేగాదు; ఈభావము నానాటికి పెరిగి పోవుచున్నది. గ్రామసౌందర్యమును, పారిశుధ్యమును, రక్షణమును, తమ బాధ్యతయే యని గ్రామస్థులు నమ్ముచో గ్రామోద్ధరణ కార్యము చాలభాగము డబ్బు దస్కము లేకుండగనే జరిగి పోగలదు. ఇంతేగాక రాకపోకల సౌకర్యములను, ఆరోగ్యమును అభివృద్ధి యగుటవలన గ్రామ ఆర్థికస్థితియు చక్కబడును.

రోడ్లను శుభ్రముగ నుంచుటలో మొదడు కొంచెము ఉపయోగింపవలసిన యవసరమున్నది. గ్రామ రాస్తాల సంగతి ఇటుభరతే చెప్పియున్నాను. కంకరరోడ్లను - మంచి రోడ్లను వేయుటలో అన్ని గ్రామములకు ఒకేవిధమైన సౌకర్యము

లుండవు. కొన్ని ప్రాంతములందు కంకర దొరుకును. మరికొన్ని ప్రాంతములందు ఇటుకరాతి ముక్కలతోనే పని ముగించుకొనవలసి వచ్చును. కంకరరోడ్లను, రాతిరోడ్లను నిర్మించు నుపాయము నిర్ణయించుట ఈ వ్యాసములలో పేర్కొనబడుచున్న గ్రామసేవకునిదే. గ్రామసేవకుడు చుట్టుపట్ల ప్రదేశములందు తిరిగి చూడవలెను. సర్కారువారు రోడ్లనువేయు వద్దతిని గమనింపవలెను. అందు నేర్చుకొనతగిన దేదైన యుండుచో దానిని స్వీకరింపవలెను. గ్రామపెద్దలలో కొందరు ఈ రోడ్ల విషయమై మంచి న్యవహారజ్ఞానమున్న వారుందురు. అట్టివారిని వెదకి కనుగొనుటకును, వారివలన లాభము పొందుటకును గ్రామసేవకుడు సంకోచింపరాదు. ఇతరవిషయములందువలెనే యిందును గ్రామసేవకుడు స్వయంశ్రమమును ఆదర్శముగ నిడుకొని గట్టిరోడ్లను వేయుట నారంభింపవలెను.

8. రైతుల అభ్యుదయము

రైతులస్థితిని విద్యావంతులు విచారింప సంతవరకు దానిని తెలిసికొని అనుభవము చేసికొన సంతవరకును రైతాంగము బాగుపడుట సంభవము కాజాలదు.

మననాయకులు రైతులస్థితినిగూర్చి కొంతజ్ఞానము సంపాదించినారు; కొంతమటుకు వ్రాసిరి. కానిసభ్యులలో రైతులస్థితిని గూర్చి చర్చకూడ జరిగినది. అయినను వారికి రైతులనుగురించిన స్వానుభవము లేకపోవుటచే రైతులు అభివృద్ధి చెందలేదు.

ప్రభుత్వోద్యోగులు రైతులస్థితిని గ్రహించిరి. కాని వాస్తవముగ ఆయుద్యోగిస్థితి జాలికరమైనది. ఏమనగా అతడు శాసకుని దృష్టితో శిస్తు వసూలుచేయు యధికారి దృష్టితో రైతును పరికించినాడు. అధికారికమైన శిస్తువేయు సాధికారికిని, అటుల వసూలుచేయు సాధికారికిని జీతములోను, పదవిలోను అభివృద్ధి లభించుచున్నది. బిరుదులును అతనికి లభించుచున్నవి. అతడే ప్రజ్ఞావంతుడుగ పరిగణింపబడుచున్నాడు. మనమొక వస్తువును ఏ దృక్పథముతో పరిశీలించెదమో ఆవస్తువు మనకు ఆదృష్టితోనే కనబడును. కనుక మనము రైతును రైతుదృష్టితో ఎంతవరకు పరీక్షింపమో అంతవరకు అతని యదార్థస్థితి స్పష్టముగ గోచరింపదు.

అయినను రైతాంగస్థితిని కొంతవరకు నూహింపవచ్చును. హిందూదేశము పేదదేశము. లక్షలకొలది హైందవులు ఒక పూటమాత్రమే భోజనముచేయగల్గుచున్నారు. అనగా భారతదేశపురైతు పేదవాడని దీనియర్థము. వీరిలో చాలమందికి ఒక పూటమాత్రమే తిండి లభించుచున్నది. రైతు అనగా ఎవరు? వందలాది ఎకరములున్నవాడును రైతే. ఒక ఎకరమున్నవాడును రైతే. పెంటుభూమియైనను లేక ఇతరులభూమిలో "పాలికి" చాకిరిచేసికొని జీవించువాడును రైతే. ఇంతేగాక సాహుకార్లు కును తమవారికిని నిత్యము కేవలము వెట్టిచాకిరిచేసి జీవించు వేలకొలది రైతులు చంపారసము (బీహారు)లో చూచినాను. వివిధరకములుగనున్న ఈ రైతులలెక్క మనకెన్నటికిని లభించు పట్టిదికాదు. జనాభాలెక్క పద్ధతియు గలదు. రైతుల స్థితిగతుల

తెలిసికొనుటకై జనాభా లెక్కను రైతుల స్థితిగతుల లెక్కగ మార్చినచో మనల నాశ్చర్యచకితులుగను లజ్జచే తలవంచుకొను వారినిగను చేయునట్టి విషయములు బయటికినచ్చును. రైతుల స్థితి బాగుపరచుమాట అటుండగా దినదినము వారిస్థితి హీనమై పోవుచున్నది. గుజరాతులోని భేడా జిల్లా విషయము చెప్పెదను. అచట యింతకల్గిన రైతులని చెప్పబడువాదును తాము కట్టకొన్న చక్కని భవనములను వెల్లవేయించుటకును శక్తి సామర్థ్యములు లేనివారై యున్నారు. విశ్వాసమును చూరకొన గల తేజస్సు సహితము వారి ముఖమునుండి అదృశ్యమై పోయినది. శరీరములందు తగినంత దార్ఢ్యమే కనబడదు. పిల్లలు చూడగా బక్కచిక్కి యున్నారు. గ్రామములో ప్లేగువ్యాధి సాదుకొన్నది. ఇతర వ్యాధులును ప్రజలను వీడించుచున్నవి. పెద్ద పెద్ద రైతులు ఋణభారములతో కృంగియున్నారు. మద్రాసు రాష్ట్రమున గ్రామములకు వెళ్ళుడు. కంపించిపోవుదురు. భేడ, చంసారక జిల్లాలలో ఉన్నంత గంభీర అనుభవము మద్రాసురాష్ట్రములో నాకు లేకున్నను, నేనింతవరకు మాత్రము గట్టిగ చెప్పగలను: మద్రాసురాష్ట్రమున నేను చూచిన గ్రామములస్థితి ఆ రాష్ట్రపు దారిద్ర్యము నూహించుటకు తోడ్పడుచున్నది.

హిందూదేశమున కిది ఒక గొప్ప సమస్య. ఈ సమస్య జరిగిందేమగు విధమెది? రైతుల స్థితి బాగుపడుటెట్లు? వీనిని గొప్ప అనుభవము యోచింపవలెను. భారతదేశము పట్టణములలో లబ్ధి. భారతదేశమనగా పల్లెటూళ్లు, బొంబాయి,

కలకత్తా, మద్రాసు మొదలైన గొప్ప గొప్ప పట్టణముల జన సంఖ్యనంతటిని కలిపినను ఒక కోటి కాజాలదు. భారతదేశము నందలి మంచి పట్టణము లన్నింటిని కలిపి లెక్కించినను, నూటికి లోపలిమాటే. కాని, నూరు మొదలు వెయ్యి వరకు జనాభాగల గ్రామముల సంఖ్యకు అంతలేదు. అందుచేతనే పట్టణములు మంచిస్థితి కల్గియున్నను, అవి బాగుపడినను కూడ వాని పలుకుబడి, ప్రభావము గ్రామములపై యెక్కువగ ప్రసరింపజాలదు. నదియొడ్డున ఒకగోతిని శుభ్రపరచినంతమాత్రమున, నది పైభాగమునున్న కల్మషము ఏమాత్రము తొలగిపోజాలదు. పట్టణముల గ్రామముల స్థితియును అంతే. కాని అట్టి నదిని పరిశుద్ధము చేయుటనలన నదియొడ్డున అచటచట గల గోతులలోని నీరు ఎటుల శుభ్రపడునో అటులనే భారతదేశ నందలి గ్రామములను బాగుపరచినచో - గ్రామజీవనమును వికసింపజేసినచో, మిగిలిన సంస్కరణమంతయు దానియంతటదియే జరిగిపోవును.

ఈ స్థితిని చక్క-బరచు విధమును, అందుకై చిన్నలు, పెద్దలు అందరు చేయుత నీయగల్గిన విధమును, సత్యము స్వీకరించి తమ కర్తవ్యమును నిర్వర్తించుకొనుచు పోవునట్టి సిపాయిలు మనలోనుండి కొద్దిమంది ముందుకువచ్చినను, కొలది కాలములో మనమొత్త పురోగమింపగల్గినదియు ముందు ప్రకరణములో వివరింతును.

లక్ష్మీ కాంగ్రెసు సమయమున ప్రసిద్ధి వహించిన శ్రీ) లయోనల్ కార్బిన్ ఒక-చోట భారతదేశము నీవిధముగ చిత్రించినాడు.

“హిందూదేశమనగా పెంటపోగుల కుప్ప. గుడిసెలు, పాడుపడిపోయిన ఊళ్ళను మించియున్నవి. ప్రజలలో శక్తి నశించినది. ఆలయములు ముక్కు-ముఖము లేకుండ యున్నవి. శుభ్రత అనునది గ్రామము లందు వెదకినను కానరాదు. రోడ్లు వీలు చాలు లేకుండ యుండి దుమ్ము ధూళితో నిండియుండును. గ్రామములు చూడగనే వాని యందు ఒక కట్టుబాటు - ఒక వ్యవస్థ లేనటుల కనిపించును. ఇం దతిశయోక్తి ఏమియు లేదు. విశేషము : కొంతవరకు మనము అభివృద్ధి చెందుటకు అవకాశమున్నది. సువ్యవస్థిత మగు గ్రామ నిర్మాణములో ఒక నియమ ముండవలెను. గ్రామ మండలి ఏధులు ఇచ్చినట్టివ రీతిని కాకుండ, ఒకతీరును ఒక ఆకారమును గలవిగా నుండవలెను. మనదేశములో కొట్లాది ప్రజలు ఒట్టిపాదములతో నడచుచుందురు. అట్టియెడ మనుష్యుల నడచుటకేకాదు; పండుకొనుటకును సంకోచము కలుగ సంతటి పరిశుభ్రముగ నుండవలెను. ఏధులు గట్టిరోడ్లతోను (కంకరరోడ్లతో) మురికినీరు పోవుటకై తగిన సైదు కాల్వలతో అమరియుండవలెను. మసీదులు, దేవాలయములు పరిశుభ్రము గను, స్వచ్ఛముగను, ఇప్పుడే కట్టబడినటులను ఉండవలయును. అందు ప్రవేశించువారికి శాంతి పవిత్రత గోచరమగుచుండ

వలెను. గ్రామమందును, చుట్టు ప్రక్కలను ఉపయోగకరమైన నట్టియు, పుట్టు కాయనట్టియు, వృక్షజాలమును పెంచవలెను. గ్రామమునకు అనుబంధముగ నొక సత్రశాలయు, రోగులకు చికిత్స నిమిత్తమై ఒకచిన్న ఉపచార గృహమును ఉండవలెను. గ్రామమునందు నీరు, గాలి, రోడ్లు మొదలైనవి చెడకుండు నటుల తగిన కట్టుదిట్టము లుండవలెను. తన అన్నమును వస్త్రమును తన గ్రామమందే తయారుచేసికొనుటకు ప్రతిగ్రామస్థుడు శక్తిమంతుడై యుండవలెను. చోరులను, భటాచోరులను, సింహము మొదలైన క్రూరమృగముల నెదిర్చి తన్ను దాను రక్షించుకొనగల శక్తి గ్రామస్థుల కుండవలెను. ఒకప్పుడిట్టి యున్నతస్థితి చాలవరకు గ్రామస్థులలో యుండెడిది. ఒక వేళ ఏ యుత్తమ శక్తియైనను పూర్వము లేకుండినచో అది ఆ కాలమున అవసరమై యుండి యుండెడిదికాదు. ఏది యెటులున్నను, పైన జెప్పిన స్థితి నేడు గ్రామస్థులం దుండవలెను. ఈ విషయము నెవరును శంకింపరాదు. ఇట్టి గ్రామమునే స్వావలంబమని చెప్పవచ్చును. భారతదేశమునందలి గ్రామములన్నియు ఇట్టి యుత్తమస్థితికి రాగల్గినచో భారతదేశ దుఃఖ భారము చాలవరకు తీరినదనియే చెప్పనగును.

ఇట్టి స్థితిని దెచ్చుట అసంభవ మేమియు గాదు. ఈ సంస్కరణము మనము తలపోయుచున్నంత కష్టమును గాదు. భారతదేశమున ఏడున్నర లక్షల గ్రామము లున్నవని చెప్పవచ్చును. సగటున గ్రామమునకు నాలుగువందల మంది జనులుండురు. చాల గ్రామములలో వెయ్యికి లోపలనే యుండురు.

ఇట్టి చిన్న పల్లెలలో చక్కని వ్యవస్థ కట్టుబాటు. ఏర్పరచుట మిక్కిలి సులభమని నా దృఢవిశ్వాసము. ఇందుకు గొప్ప యుపన్యాసములుగాని, కౌన్సిలు రూల్సుగాని అవసరము లేదు. ఒకటిమాత్రము అవసరము; అదేమనగా ఒకచేతి ప్రేళ్ళపై లెక్కింప దగినంతమంది నిష్ఠులొక సేవాపరులగు స్త్రీ పురుషులు తమ ఆచరణము సేవాభావము మూలమున ప్రతి గ్రామమునందును వారు తేవలసినంత మార్పు తీసుకొని రాగలరు. వారు దీనికై రేయింబవళ్ళు పనిచేయవలయునన్న మాటకూడ లేదు. తమ జీవనోపాధిని చూచుకొనుచునే తమ సేవావృత్తి కారణముగ గ్రామములో మహత్వపూర్ణమైన మార్పును తీసికొనిరాగలరు.

ఇట్టి సేవకులకు పెద్దపెద్ద చదువులేమియు నవసరములేదు. అక్షరజ్ఞాన మేమియు లేకున్నను గ్రామోద్ధరణ కార్యము జరిగి పోగలదు. ఇందుకు ప్రభుత్వమువారుగాని మరేరాజులుగాని ఆటంకపడుదురను విషయమేమియు లేదు. వారి సహాయమును అంతగా అవసరములేదు. ప్రతి గ్రామమునుండియు ఇట్టి సేవకులు ముందుకువచ్చినచో ఏ యాడంబరమును ఏ యాందోళనమును లేకుండగనే భారతదేశమంతటను పని జరిగిపోవును. కొద్ది ప్రయత్నముల వలననే, ఊహింపరాని గొప్ప ఫలితములు కలుగుచు. ఇందుకు డబ్బుకూడ అవసరములేదని పాలకుడు సులభముగ తెలిసికొనగలడు. కావలసిన దేమనగా సదాచారము - ధర్మ ప్రవృత్తి.

రైతుల అభివృద్ధికి ఇది అత్యంత సులభమార్గమని అనుభవ పూర్వకముగా నే నెరుగుదును. ఈ విషయమున ఒక గ్రామము మరియొక గ్రామముకొఱకై వేచియుండవలసిన యవసర మేమియులేదు. ప్రజాసేన చేయవలెనను నిష్కలంక భావముగల పురుషుడుగాని స్త్రీగాని ఒక్కరున్నను, వారు వెంటనే కార్య మారంభింపవచ్చును. ఆ సేవలో యావద్భారత సేవయు నిమిడి యున్నది. దీనిని చదువు గ్రామస్థులు నేను తెలిపిన ప్రయోగ ములను ఆరంభించెద రనియు, కొలది కాలములోనే తమ ప్రయోగ పరిణామములను దేశమునకు చూపెదరనియు నేను విశ్వసించు చున్నాను.

ఇచ్చట యీ ప్రయోగములకై నాఅనుభవముల కొన్నింటిని తెలుపగోరుచున్నాను. చంపారనములో స్వయంసహాయ (స్వావలంబీ) పాఠశాలలు స్థాపించుటకు నిశ్చయమైన పిమ్మట నాకు స్వయంసేవకులు కావలెనంటిని. ఆ సమయమున వచ్చిన స్వయంసేవకులలో స్వర్ణీయ డా॥ దేవుగారును, బెల్లాం వకీలైన శ్రీ సోమణ్ గారును ఉండిరి. వీరు ముఖ్యముగ మూడుపనులు చేయవలసి యుండిరి. వచ్చిన బాలబాలికలకు చదువుచెప్పట; పరిసరములలోని యిండ్లు, రోడ్లు మొదలైనవానిని శుభ్రముగ నుంచుట, గ్రామస్థుల కవి నేర్పుట, తెలియజెప్పట; వచ్చిన రోగులకు ఔషధము లిచ్చుట. డా. దేవుగారు పాఠశాలయున్న గ్రామములో వైద్యవిషయము చూచుచుండిరి. వీరి డేరా “భతిర్వా”లో ఉండెను. అచటి ప్రజలకు గ్రామోద్ధరణ సంస్కరణ విషయములు చెప్పుట దుష్కరముగా నుండెను. డా. దేవు

వారికి సంస్కరణ వివరణమును ప్రజలకు వివరించి చెప్పిరి. రోడ్డు శుభ్రముచేయుట, బావులచుట్టు ఏటవాలుచేయుట, బురదను తొలగించుట—ఇది విషయము. కాని గ్రామస్థులు డా. దేవుగారు చెప్పినది వినుకొందురా? కడకు డా. దేవుగారును, సోమణ్ గారును చేత పాటలుబట్టి బావిచుట్టు ఏటవాలు చేయుటను, రోడ్డును శుభ్రముచేయుట నారంభించిరి. గ్రామము చిన్నదాయెను. ఈవార్త గ్రామమంతటను విద్యుత్తులాగ వ్యాపించెను. గ్రామస్థులు డా. దేవుగారు చెప్పినదాని యర్థమును ఇప్పుడు తెలిసికొనగల్గిరి. డా. దేవుగారికి పనిలోనున్న బలము బోధించుటలో లేదు. గ్రామస్థులు స్వయముగా బాగుచేయుటకు బయలుదేరిరి. నాటినుండి భరిత్యా బావి, రోడ్లు సుందరముగా కనుపింపసాగినవి. పెంటకుప్పలు మాయమయ్యెను. ఇంతలో ఎవ్వడో దుష్టుడు గడ్డితో కప్పబడిన పాతశాలను నాశనము చేసెను. ఇప్పు డేమిచేయవలెనను ప్రశ్న యుదయించెను. మరల పూరితోనే కప్పి పరశురామప్రీతికి సిద్ధపడవలెనా? (శ్రీ) సోమణ్, డా. దేవుగార్లు సున్నము, రాయితో పాతశాలా భవనము కట్టుటకు నిశ్చయించిరి. అప్పటికి వారిద్దరుకూడ వన్యాస కళ వచ్చియుండెను. సామాను బిచ్చమెత్తిరి. అవసరమైన చోట డబ్బును ఇచ్చిరి. ఇద్దరు కాయకష్టముచేయ నారంభించిరి. సున్నపుకట్టడమునకు బునాదు వారి చేతులతోనే వేసిరి. గ్రామస్థులు అపుడు వచ్చిపడిరి. శిల్పులు, పనివాండ్లు యథా శక్తిగ తోడ్పడసాగిరి. ఒకరిద్దరు మనుష్యులు నిశ్చయించి ఆరంభించినచో కార్యమును ముగించలేరా అను ప్రశ్నకు

జవాబిచ్చుటకై భతిర్వాలోని పాఠశాల నేటికిని నిలిచియున్నది. ఈ విధమైన పని ఒక్క గ్రామములోనేగాదు. పాఠశాలలు తెరచిన ప్రతి ప్రదేశమందును అధిక పరిమాణములో జరిగినది. ఉపదేశకుల ఉపాధ్యాయుల కార్యనిర్వహణములోగల ఆకర్షణ శక్తి ననుసరించి గ్రామస్థులు పనిలో వచ్చిపడుచుండిరి. ఈ సేనాకార్యములో అవసరమైనది తెలివితేటల బండారముగాదు. ప్రేమ, అనురక్తి గావలెను. ఆసక్తి అనురక్తి యున్నచో, తెలివి, శిల్పము మొదలైనవి ఇతరులనుండి లభించుచుండెను.

ఫేడాజిల్లాలో పంట అంచనా వేయవలసివచ్చెను. రైతుల సహకారము లేనిచే ఆపని పూర్తియగు అవకాశము లేకుండెను. ఒక్కొక్క గ్రామమును గూర్చి ఒక్కొక్క సేవకుడు అవసరమైన సూచనలు గ్రహించెను. అంతేగాక, తన సత్రవర్తనమూలమున రైతుల హృదయము నాకర్షించెను. భిన్న భిన్న స్థానములలో జరిగిన ఇట్టి యనేక యుదాహరణము లీయగలను. ఇప్పుడు మనకు ముందు పనిముఖము అంతుపట్ట వలెను. గ్రామమును సువ్యవస్థితము చేయగోరువాడు తాను నివసించు వీధిని ప్రేమించును. ఆ వీధిని నివసించుచున్న వారి నెల్ల నతడు గుర్తించును. ఏ కృత్రిమమును ఏ నటనయు లేకుండగనే వారి కష్టములలో పాల్గొనును. వీధి పారిశుధ్యమున వాదిసాయమును కోరును. ఇరుగు పొరుగువారు మొదట అపహాస్యము చేసెదరు. అవమానమును చేయుదురు. కాని యిదియంతయు గ్రామ సేవకుడు సహించును. మునుపటి నలెనే వారి కష్టములలో భాగము పంచుకొనును. తాను

ఒంటరిగ వీధిని బాగుచేయును. తనభార్య, తల్లి మొదలైన వారి నుండి క్రమ క్రమముగా ఈ పనియందు సాయము గోరును. పొరుగువారు సాయపడినను పడకున్నను వీధిమాత్రము శుభ్రముగ ఉంచుచుండును. ఈ విధముగ ఈపని ఎక్కువకాలపు పని కాదని అనుభవముమీద తెలియును. కడకు పొరుగు గృహస్థుడు స్వయముగ పారిశుద్ధ్యకార్యమును చేయ నారభించును. ఒకవీధి సుగంధము మరియొక వీధికి వ్యాపించును.

ఇట్టి గ్రామసేవకునకు ఇంకను ఎక్కువ పనిచేయవలెనను ఉత్కుటప్రేమ యుండుచో, తాను చక్కగా చదువుకొన్న వాడైనయెడల, తన వీధియందున్న నిరక్షరులగు చిన్నలను పెద్దలను చేర్చి వారికి అక్షరజ్ఞానము కలుగజేయవచ్చును. తన వీధిలో ఎవరైన వ్యాధిగ్రస్తులై యుండి డబ్బులేమిచే మందు మాకులు వారికి అందకుండినచో, అట్టివారికి పరోపకారియైన వైద్యుని పట్టుకొనివచ్చును. రోగికి సేవచేయువా రెవరును లేని పక్షమున తానే వారి కుపచారము చేయును. దీనిమూలమున ప్రతి గృహస్థుని ఆర్థిక నైతిక స్థితిగతుల విషయము మంచి యొక్క గలుగును. అపు డచట ఏ సంస్కరణ జరుగుట కవకాశముండునో ఆ గ్రామసేవకుడు ఆ సంస్కరణప్రణాళిక తయారు చేయును. ఈవిధముగ సంస్కరణ చేయుచు తన పొరుగు వారి యొక్కయు తమ్మలనమున యావత్తు గ్రామము యొక్కయు రాజకీయస్థితి అంచనా లభించును. ఈ యంచనాతో పాటు ప్రజలకు ఏకత్రితముచేసి నడిపించు శక్తియున్నచో ఆ గ్రామసేవకుడు రాజనైతికస్థితిని చక్కబరచుటలోకూడ సమ

ర్థుడు కాగలడు. ఆఫ్రికా, చంపారన్, భేడా మొదలగు ప్రదేశములను నేను చూచియున్నాను. అచట చదువురాని వారు అని చెప్పబడువారు ప్రేమచేతను, పరోపకారబుద్ధిచేతను మంచి సేవచేసిరి. జనసముదాయముపై మంచి ప్రభావము కలుగజేసిరి. ఆయా గ్రామములలో నేను చూచినట్టి వివేకులగు (ప్రతి స్త్రీ), (ప్రతి పురుషుడును మంచిసేవ చేయుచుండిరి.

ఇకనుమనము స్వచ్ఛత, నైతిక, శారీరక, ఆర్థిక, ఆరోగ్య నియమములను విచారించెదము. ఎవరి కీనియమములు నచ్చునో వారు తమ గ్రామములో ఈ నియమానుసారముగ పనిచేయు దురని యాశించుచున్నాను. ఈమాత్రము చేయుచో కొలది కాలములో ఎన్నో గ్రామముల స్థితి బాగుపడుటకు శక్తిని తేజస్సును ఈయగలరు.

స్థితిగతులు పరిశీలించితిమి. గ్రామములందలి జనులు పరిశుభ్రతా నియమములను పాటించకుండుటయు చూచినాము. “ఆరోగ్యముగల శరీరమునకే మొదటి సుఖము” అను సామెతలో ఎంతో సత్యమున్నది. చాల యున్నతస్థితికి పోయిన స్త్రీ పురుషులు రోగప్రీడితులయ్యును, తమస్థితిని సంబాళించుకొనగల రేమోగాని, ఇంకను ఉన్నతస్థితికి చేరవలసియున్న మనము జబ్బు పడినచో ఉన్నతస్థితికి పోజాలము.

“శీతలపాదములతో స్వర్గము లెవరు చేరజాలరు” అని యింగ్లీషులో నొకసామెత గలదు. ఇంగ్లాండువంటి శీతలదేశములో పాదములు చల్లగానున్నచో చాల హైరాను అయ్యెదరు. ఈశ్వరుడును స్పర్ధకు రాడు. “పరిశుభ్రత దైవస్థితికి

సమాన”మని సామెత యొకటి గలదు. మనము మురికిగానుండుటకుగాని, మలిసపరిస్థితిలో నుండుటకుగాని సేతువేమియు లేదు. మాలిన్యములో పవిత్రత యుండదు. అజ్ఞానమునకును, సోమరితనమునకును మాలిన్యము చిహ్నము. దీనినుండి రైతును ఉద్ధరించుటెట్లు? పారిశుధ్య నియమములను పరిశీలించుము.

మనకు సంభవించు వ్యాధులలో చాలభాగము మన మలవిసర్జనమునకును బహిర్దేశమునకును సంబంధించి యున్నవి. ఆరోగ్యవంతులును వయోజనులును మాత్రమే మలవిసర్జనకై ఊరువెలుపలకు వెళ్ళగలరు; ఇతరులు పాయిఖానాదొడ్లు లేనప్పుడు, సైడుకాల్వలలోను, సందులలోను, ఇంటి యావరణయందును మలవిసర్జనచేసి నేలను పాడుచేయుచున్నారు. వాయువును విషపూరితము చేయుచున్నారు. ఇందుకు మనము రెండు నియమములను చేసికొనవచ్చును. బహిర్దేశమునకు వెళ్ళుచో ఊరుదాటి ఒకమైలు వెళ్ళవలెను. అచట పల్లెలేమియు నుండరాదు. మనుష్యుల రాకపోక లుండరాదు. పోలమువైపున మలవిసర్జన చేయుటకు ఒకగోయి త్రవ్వవలెను. అందు మలవిసర్జనమైనపిమ్మట దానిపై మట్టిని చల్లవలెను. త్రవ్వినమట్టి నంతటిని దానిపై కప్పినచో మలము చక్కగా మరుగుపడి పూడిపోవును. ఈ స్వల్ప శ్రమతో పారిశుధ్యముయొక్క గొప్ప నియమమును పాలించగలము. బుద్ధిశాలియైన రైతు తనపొలమందే మలవిసర్జన చేయవలయును. అది అతని పొలమునకు ఎరువగు.

మలవిసర్జనమునకై ఊరువెలుపలకు వెళ్ళినను, ఇంటియందొక పాయిఖానాదొడ్డి యుండుట అవసరము. అందుకు ఒక

చిన్నతొట్టి లేక బొక్కెన యువయోగించుట మంచిది. అందులో మలవిసర్జన చేసినపిమ్మట దానిపై మట్టిని చల్లవలెను. అందువలన ఈగలు ముసరవు. పురుగులు పడవు. ఈ తొట్టిని లేక బొక్కెనను నియమపూర్వకముగా శుభ్రముచేయుచుండవలెను. మిషనుతో భూమిలోనికి రంధ్రముగొట్టి ఏర్పరచిన బోరింగు పాయిభానా నిష్ప్రయోజనము. భూతలమునుండి - భూమిపై నుండి ఒక అడుగులోతునకు లోపున ఒకవిధమైన క్రిములుండును. ఇవి ఈ పెంటను పెంటనే ఎరువుగ మార్చివేయును. మిక్కిలి లోతుగ పూడ్చబడినపెంట ఒకవిధమైన మాలిన్యముతోకూడిన గ్యాసును ఉత్పత్తిచేయును. వాయువును చెడగొట్టును. మట్టితొట్టి కాని లేక యినువబొక్కెనగాని యువయోగింపవచ్చును. దీనికిని డబ్బు అంతగా అవసరములేదు. పరిశ్రమమూత్రము అవసరము. మూత్రము నైనను ఎచ్చట బట్టిన అచ్చట విడవరాదు. వీధులలో మూత్రము విసర్జించుట పాపముగ నెంచవలెను. మూత్రము విడుచుటకును ఒక బొక్కెన యుండవలెను. అందు మూత్రించిన పెంటనే దానిపై మన్నుచల్లవలెను. దుర్వాసన రాదు. తుంపురులు పడరాదు. మరియు ఈ మట్టిని తమచేనికి ఎరువుగా మార్చవచ్చును. ఈ నియమములను ప్రతి రైతు జాగ్రత్తగ పాలించినచో ఆతని యారోగ్యము ఆభివృద్ధి చెందును. ఆతని అసలు స్థితియు శాగుపడును. ఎందుచేతననగా బంగారమువంటి ఎరువు అతనికి లభించుచున్నది.

వీధులలోను, సందులలోను ఉమ్మివేయరాదు. చీడరాదు. అనేకుల ఉమ్మి క్షయరోగములను సహితము పుట్టించు సంతటి

విషతుల్యమై యుండును. వీధులలో ఉమ్మివేయటం అనేక దేశములలో అపరాధముగా ఎంచబడుచున్నది. తాంబూలము, పొగాకు వేసికొని ఉమ్మివేయరాదు. వారు ఇతరుల భావమును లక్ష్యపెట్టనే పెట్టరు. ఉమ్మి చీమిడి మొదలైనవానిపైనను మట్టివేయవలెను.

నీరు త్రాగు విషయమున రైతులు చాల అశ్రద్ధగ ఉన్నారు. పంటకును త్రాగుటకును నీరు ఉపయోగించుకొను బావులు చెరువులు పరిశుభ్రముగ నుండవలెను. వానిలో ఆకు అలము పడరాదు. త్రాగు నీటిలో స్నానము చేయరాదు. పశువులను కడుగరాదు; వస్త్రముల నుతుకరాదు. ఇందును మొదట స్వల్ప శ్రమతో కూడిన పనియే. బావిని శుభ్రముగ నుంచుట సులభము. చెరువును శుభ్రముగ నుంచుట దాని కంటె కష్టతరమే. కాని ప్రజలు నేర్చుకొనినచో అంతయు సులభమే. చెడ్డ మురికినీరు త్రాగుటకు అసహ్యమైనపుడు నీటిని పరిశుభ్రముగ నుంచు నియమములు సులభముగనే పాలింపగలరు. ఈ నీటిని ఎల్లప్పుడు దళసరి నేతగల గుడ్డతో వడబోసి త్రాగవలెను.

ఒక ముసలమ్మ ఒక టేబులు శుభ్రము చేయుచుండెను. నబ్బితో కడుగుచుండెను. కాని అలుకుగుడ్డపెట్టి తుడుచుచుండెను. ఎంతసేపటికిని టేబులు శుభ్రపడకుండెను. ఆ వృద్ధురాలు త్రిప్పి కూడ రుద్దుచుండెను, అలుకు గుడ్డయు మార్చి (మరియొక వైపు త్రిప్పి) తుడుచుచుండెను. కాని టేబులు యథావిధిగ మురికిగ నే యుండి పోవుచుండెను. అక్కడ ఉండి

చూచుచున్న వారిలో ఒకడు “అవ్వా! అటుకగుడ్డ పారవేసి మరేదైనా మంచిగుడ్డ చూడు. టేబులు ఇప్పుడే శుభ్రము కాగలదు” అని పలికెను. ముసలమ్మకు అప్పుడు తెలివి వచ్చెను. అటులనే నీరు మురికిగుడ్డతో వడబోయుట కంటే అసలు వడబోయకుండుటే మేలు.

గల్లీలలోను, పీఠులలోను పెంట వేయరాదని బోధింప వలసిన అవసరముండరాదు. ఈ కచ్చలము ఊచుటకును ఒక శాస్త్రమున్నది. గాజముక్కలు, రాతిముక్కలు మొదలైనవి చాలలోతుగ పూడ్చవలెను. కొయ్యముక్కలు, పుల్లలు మొదలైనవానిని కడిగి యెండించి వంటచెరకుగా నుపయోగింప వలెను. పాతగుడ్డల ముక్కలు అమ్మివేయవలెను. ఇవి కాగితములు చేయుట కుపయోగపడును. ఎగిలి కూరముక్కలు మొదలైనవి భూమిలో పూడ్చినచో చక్కని యెరువగును. గ్రామములో పెంటపోగులు ఎత్తివేయుటకు వేరుగ మనిషి అవసరముండరాదు. ఎదుచేతనగా అచట పెంట తక్కువగా నుండును. అ ఉన్నదియు ముఖ్యముగ ఎరువున కుపయోగ పడునట్టిదై యున్నది.

గ్రామము ప్రక్కనేమి, ఇండ్లప్రక్కనేమి, నీరు నిలుచు గూటుండరాదు. నీరు నిల్వయుండని ప్రదేశములందు దోమ పుట్టదు. దోమలు లేనిచోట మలేరియా తక్కువగా నుండును. ఢిల్లీకి చుట్టుప్రక్కల నీరు నిల్వయుంటూ ఉండెడిది. అప్పుడు దోమ లధికముగ నుంటూ ఉండెడివి. ఇప్పుడవి అన్నియు పూడ్చినారు. దోమలు తగ్గిచి. మలేరియాకూడ తగ్గిపోయినది.

ఈ వ్యాసము పరిశుభ్రతా నియమములతో నిండి పోయినదని ఎవకును ఆశ్చర్యపరిచకుండుదుగాక. ఈ నియమపాలన మీదనే 25 కోట్ల రైతుల ఆరోగ్యము ఆధారపడి యున్నది.

తన గ్రామరైతులకు ఈ నియమములను తెలుపు స్వయంసేవకుడు తన గ్రామస్థుల ఆయువును పెంచినవాడగును. రోగములను నివారించు మహాపాయములను వారిచేతికిచ్చిన వాడగును. ఎందుచేతననగా, ఇందున్న స్వారస్యము గ్రహించు వారు మిక్కిలి కొద్దిమంది. అయినను ఈ పని యేనాటి కైనను చేయవలసియే యుండును. ఈ ధర్మమును పాలించుటలో పొరబాటునకు అవకాశము లేదు. ఈ ధర్మము నెంత పాలించిన అంతఫలము దక్కును. చేయదలచినవారు పనిని ఆరంభించినచో ఒక సంవత్సరములో గ్రామారోగ్యమును అభివృద్ధి పరచగలరు.

9. గ్రామ సేవ

ఉపవాసమునకు పిమ్మట మంచముమీద ఉండుచు మహత్వపూర్ణ కార్యములగూర్చి శ్రద్ధతీసికొన నారంభించెను. గుజరాతు విద్యావీరమునకు చెందిన కొందరు కార్యకర్తలు విద్యావీరభవిష్యత్కార్యక్రమమును గురించి ముచ్చటించుటకై వారు వచ్చియుండిరి. ఆ సంభాషణ గ్రామసేవకును, హరిజన కార్యకలాపమునకును సంబంధించి యుండుటచే దాని సారాంశమును సంక్షేపముగ ఈ క్రింద పొందుపరచుచున్నాను:

సంచార విద్యాపీఠము

విద్యాపీఠము యొక్క నిజమైన 'సేవ గ్రామములందే యున్నదని సేను మొదటినుండి విశ్వసించుచుంటిని. ఆ విధము గనే చెప్పచు వచ్చుచుంటిని, కాని యీ కార్యము ఏదో యొక కేంద్ర సంస్థ ద్వారా నిర్వహింపగలమను ఊహతోనే మన మింతవరకు ఈ పనిని నడుపుచుంటిమి. మన మొక అడుగు పోవలెననిన విద్యాపీఠము గ్రామములందే స్థిరపడవల యునని చెప్పచున్నాను. గ్రామములందు విద్యాపీఠము స్థిర పడవలయు సన్నస్పడు నా యభిప్రాయమేమి ?

సత్యాగ్రహ ఆశ్రమమును బాహ్యరూపముగా మనము భగ్నపరచితి మన్నప్పడు ఆశ్రమము యొక్క అసలు రూప మును భగ్నపరచితిమని అర్థముకాదు. ఆశ్రమవాసులు చాలా చాలా ఆశ్రమ ఆదర్శానుసారముగ నడచుకొనుచుందురో అవియే ఆశ్రమములు.

ఈ దృష్టితో చూచినచో ఆశ్రమ వ్యాపకరూపము దోషితక మగుచున్నది. ఒక జీవిత సంస్థయందు తయారైన వ్యక్తులు తమ జీవనరంగమున ఆచరణ మూలకముగా ఆసంస్థను ప్రత్యక్షపరచవలయును. ఇదియే సంస్థ యొక్క యుద్దేశ్యము.

ఇట్టి వ్యక్తులు చాలమంది తయారైన పిమ్మట సంస్థ యొక్క మూల రూపము లేకున్నను హాని యేమియు లేదు.

ఈ విధముగా విద్యాపీఠాదర్శములను దీక్షగా గైకొన్న ట్టియు విద్యాపీఠమును మరణవర్జితము సేవజేయు ప్రతిజ్ఞ చేసి

నట్టియు “సావిద్యాయా విముక్తయే” అను దాని రహస్యమును కనీసము అర్థము మొదలు గంభీరభావము వరకును — చక్కగా తెలిసికొన్న విద్యాపీఠ సేవకులు తాము స్వయముగా సంచార విద్యాపీఠములై గ్రామములకు వెళ్ళవలయును. అచట విద్యాపీఠాదర్శములను పాలించి ప్రజలకు వానిని నచ్చచెప్పటకు ప్రయత్నింపవలెను.

ఈ విధముగా గ్రామమునకు వెళ్ళి నివసించి అచటి అనుభవమును సంపాదించిన పిమ్మట ఆదర్శప్రాయమైన ఒక కేంద్ర సంస్థను స్థాపింపవచ్చును. ఇది సంభవమనుటలో సందేహములేదు. కాని, మన విద్యాపీఠము ఇట్టి విద్యాపీఠము కాకున్నది. దానికి గ్రామానుభవము లేదనియే చెప్పవచ్చును.

రాట్నము కేంద్రబిందువు

ఇట్టి గ్రామసేవకు రాట్నమే కేంద్ర బిందువు. చరకా సందేశ ఆశయమును నేనింతవరకు అవసరమైనంత పూర్ణముగ తెలిసికొని యుండలేదు. అది స్పష్టముగ ఆకళింపు కాలేదు. కాని యీ తొమ్మిది మాసముల పర్యటనములో పరీక్షణము, చింతనము చేసిన పిమ్మట — ముఖ్యముగ దక్షిణ భారత సంచార సందర్శమున ఇది దీపమువలె స్పష్టముగ గోచరించినది. గ్రామములందు వ్యాపక, సహాయక వత్తుల రూపమునను, దారిద్ర్య నివారణోపాయముగను రాట్నమును స్థాపించుటెట్లు అను విషయముగూర్చి చింతన చేయుచునే యున్నాను. ఈపద్ధతి రాట్నము ఇంతవరకు సాధనముకాలేదు.

గ్రామ సాలీలు రాట్నమువలననే బ్రతుకగలరు. మిల్లయంత్రములవలన మాత్రము కాదు. ఈభావ మింకను ప్రజలు పూర్తిగ గ్రహింపలేదు. ఇప్పుడు రాట్నముపని ఎంతవరకు స్థిరపడినది? శుద్ధఖద్దరునే ధరించునట్టి ఒక వర్గము దేశమునందున్నది. వారి వస్త్రావశ్యకతను తీర్చుకొరకు కొందరు గ్రామస్థుల కిది ఒక సామాన్య వృత్తియై యున్నది. ఇప్పటి కిదియే చరభాకున్న ప్రతిష్ఠ. కాని, ఈమాత్రపు స్వల్పభాగ్యమునకు చరభాసంఘమువంటి విశాలసంస్థను స్థాపింప నవసరములేదు. ఖద్దరు మన రైతులకు అన్నపూర్ణాదేవివలె సాయము చేయునట్టిదని ఖద్దరు ఆంతర్యమునందున్న నాయూహ. ఇది లక్షలకొలది హరిజన నేతగాండ్రకు ప్రాణశక్తి. రైతులు కనీసము నాల్గుమాసములు పనిలేనివారై యుదురు. ఖాదీ వారికి పని యిచ్చుచున్నది. నేడు మనదేశమున కృషిగాని, స్వావలంబనముగాని లేదు. సోమరితనము మాత్ర మిచట లోతుగ పాదుకొనియున్నది. కృషిని, స్వావలంబనమును తిరిగి రప్పింపవలెనన్న అది కేవలము చరభాద్వారానే సాధ్యమగును.

రాట్నములో సామ్యవాదము

ఈ దేశములో రక్తపుటేరులు ఆగిపోవలెనన్నను, ప్రజలలో ఇతోధిక పశుత్వము రానీయకూడదన్నను, ఖద్దరుయొక్క యీ వ్యాపక సందేశమును ఈ దేశములో ప్రతి మూలకు వ్యాపింపజేయవలెను. సామ్యవాదమును పేరుతో నేడు వినవచ్చుచున్నది వాస్తవిక సామ్యవాదము కాదు. భారతదేశము జీర్ణించుకొనగల సామ్యవాదము శ్రావ్యమైన - మధురమైన

రాట్నాధ్వనిలో ప్రతిధ్వనించుచున్నది. రాట్నముయొక్క ఇంతటి విశాలమైన సందేశమును ప్రజలకు వినిపించుట, నాకును చరఖా సంఘమునకును విద్యుక్త కర్తవ్యమైయున్నది. కాని నేటివరకును ఖాదీప్రవృత్తి నడచుచున్న విధమే యికముందును సాగిపోవుచో ఖద్దరు ఒక వ్యాపకవస్తువు కాజాలదు. ఈ విషయము ఈ పర్యటనములో నాకు విస్పష్టమైనది. ఈ సందేశమును బోధించుటయు, దానికి సజీవరూపము నిచ్చుటయును గ్రామసేవకుని ప్రధానకార్యమై యున్నది.

గ్రామసేవకుడు గ్రామమునకు వెళ్ళి స్వయముగా నియమ పూర్వకముగా కదురాడించును. కేవలము దారముతీయుటయే గాక తన జీవనోపాధికై పాఠ, పలుగు, సమ్మెట, బాడిత మొదలైన పనికరములతోను కరచరణాది అవయవములతోను కూలీలభించు పనిచేయును. తినుట నిద్రించుట మొదలగు నిత్యకృత్యములకై ఎనిమిదిగంటలు పోను, మిగిలిన కాలమంతయు ఏదో యొకపనిలో వినియోగించును. ఒక నిమిషమైనను వృధాపోనీయడు. సోమరిపోతులను తనయొద్దగాని యితరుల యొద్దగాని బాతాఖానీ వేయనీయడు. తాను యజ్ఞము చేయవలసియున్నదని వారితో చెప్పుచుండును. శారీరక పోషణము శారీరక పోషణమువలననే జరుగును. మానసిక పోషణకు మానసిక విద్య సంస్కృతి అవసరము. శారీరకకృషిలో శ్రమవిభాగము - వృత్తివిభజన - యుండవచ్చును గాని ఒకవర్గము శారీరక కృషిని, మరొకవర్గము మానసిక కృషిని చేయుచుండవలె నను వద్దతి మంచిదిగాదు.

సోమరితనము మనదేశమునుండి సెలవువుచ్చుకొనక పోయినచో ఎన్నో సౌకర్యములు లభించినను, ప్రజలు ఆకలి బాధతో నుండక తప్పదని యీ తొమ్మిదిమాసముల పర్యటనములో తెలిసికొంటిని. గుప్పెడు తినువాడు రెండు గుప్పిళ్ళు పండించవలెనను ధర్మమును స్వీకరింపవలెను. ఇది జరుగుచో తదితర కోట్లప్రజలు సుఖముగా జీవింపగలరు. లేనిచో జన సంఖ్య యెంత తక్కువైనను ఆకలిచావుల వర్గ మొకటి ఉండియే తీరును. ఈ విధముగ గ్రామసేవాకార్యములో రసాస్వాదనము చేయు సేవకులు గ్రామములకు వెళ్ళుచున్నారనగా ఉపదేశకుల రూపముననే. కాని అచట వారు స్వయముగ నేర్చుకొను వారుగ నుందురు. నిత్యము నూతన పరిశోధనలు చేయుచుందురు. వారు పదునారుగంటలు ఖాదీవడుకుచు కూర్చుండవలయునని కాదు నా యభిప్రాయము. ఖాదీకి వినియోగింపగా మిగిలిన సమయములో, అతడు గ్రామమందు నడచుచున్న వృత్తులను, పనులను తెలిసికొనును. అం దభిరుచి కలిగించి కొనును. ప్రజల జీవనములో అతడు మునిగి తేలవలెను. రాట్నమందు విశ్వాసములేని ప్రజలు సహితము ఈ సేవకులను గుర్తించెదరు. సేవకుల జీవనమునుండి తమ క్లిష్టమైన విషయములను స్వీకరించెదరు. తమ శక్తిమించిన కార్యములో గ్రామ సేవకుడు జోక్యము చేసికొనరాదు. సాధ్యముగాని పనులలో చేయిచేసికొనినచో సేవకులు అందు చిక్కుకొనవచ్చును సుమా! గ్రామపారిశుధ్యము గ్రామసేవకుని ముఖ్యమైన రెండవపని. ఇతరులు ఎంతసేపు చూచినను తృప్తితీరనంత స్వచ్ఛముగను

సుందరముగను తానున్న గృహమును అట్టిపెట్టుకొనును. తన యింటి ముంగిలిని యొక శుభ్రముగ నుంచుకొనునో యితరుల ముంగిలినికూడ అంత శుభ్రముగ చేయుచుండును.

గ్రామసేవకులు గ్రామమందు డాక్టరుగారి వృత్తి నవలంబించి కూర్చుండరాదు. హరిజన పర్యటనమందు ఒక గ్రామాశ్రమమును చూచు అవకాశము నాకు లభించెను. కాని నేనక్కడ చూచినదానివలన నామనస్సునకు చాల క్షోభకలిగెను. ఆశ్రమ వ్యవస్థాపకుని, కార్యకర్తలను ముక్కచివాట్లు పెట్టితిని. నే నిట్లంటిని “మహానుభావులార! చాలబాగున్నది. తమరు ఈ యాశ్రమమును చాల బాగుగ నిర్మించినారు. ఇచట ఘనమైన ఒకవిలాస భవనమును నిర్మించి కూర్చుండినారు. ఇది ఒక పెద్ద పోస్టాఫీసు బిల్డింగువలె నున్నది. శామిచట ఒక ఆస్పత్రినికూడ తెరిచినారు. చుట్టుప్రక్కల గ్రామములలో తమ స్వయంసేవకులు ఇంటింట మందు లిచ్చుచుందురు. తమకొక కాంపౌండరుకూడ కలడనియు దూర దూర ప్రదేశములనుండి రోగులు వచ్చెదరనియు, నెలకు సగటున 1200 రోగులు వచ్చుచుందురనియు, తమరు గర్వముతో చెప్పుచున్నారు. ఎన్నడైనను ఏ యాశ్రమములో నైసను ఇట్టి ఘనమైన భవనమును ఆస్పత్రిని తమరు చూచితిరా? ఏమి! ఇట్టిభవనమును ఆస్పత్రిని కట్టవలెనన్న నాకు డబ్బులేకపోయెనా? ఇచటి ఆశ్రమ గృహములును మిక్కిలి ధనవ్యయముచేసి నిర్మించినారు. నాఆశ్రమమంతయు తమ యీ భవనముతోనే పోటీ చేయజాలకున్నది. ప్రజలకు మందు మాకు లిచ్చువని మీది కాజాలదు. వారికి పరిశుభ్రతాపాఠమును నేర్పుటయే మీపని.

వారు స్వేచ్ఛాచారులై, మురికిగా నుండుచు, ఇండ్లను, గ్రామమును మురికిగా నుంచుకొనుచు జబ్బులు పడుచుండుట వారిపనియును, వారికి మందు మాకు లిచ్చుట మీపనియునా? ఇది గ్రామసేవకాదు. మీరు గ్రామస్థులకు సంయమము స్వచ్ఛత నేర్పవలెను. ఆరోగ్య సూత్రములను బోధింపవలెను. గ్రామస్థుల సేవయనగా - ఇది. నాసలహా మీరు పాటించుచో ఈ భవనములను వదలివేయుడు. ఎదుటనున్న కుటీరములలో ప్రవేశించుడు. ఈ భవనమును జిల్లాబోర్డువారికి అద్దెకిచ్చివేయుడు. వారినే యిచట వైద్యశాలను నడుపనిండు.” చంపారనములో మామొద్ద క్విన్లనైను, అయోడిన్, ఆముదము మొదలైన నాలుగు మందులకు మించి ఇంకే యకాషధము ఉండెడిదికాదు. ఆరోగ్యము, పరిశుభ్రత ఈ విషయములే ప్రజల మనసులో గాఢముగ నాటుకొనునట్లు గ్రామసేవకులు చూడవలెను. నేటి గ్రామములస్థితి చాల అభ్యాన్నముగా నున్నది. ఎక్కడబట్టిన అక్కడ మూత్రము విడుచుచుందురు. ఉమ్మి వేయుచుందురు. పెంట వేయుచుందురు.

దీనితరువాత గ్రామసేవకుడు గ్రామ హరిజనులసేవ చేయవలసియున్నది. అతనియిల్లు హరిజనుల కెల్లప్పుడు తెరచియుండును. ఏదైన కష్టము కల్గినపుడు సహజముగా వారు అతని యింటికి పరుగెత్తుకొని వచ్చెదరు. గ్రామసేవకుని యింటికి హరిజనులు వచ్చుట గ్రామస్థులు ఇష్టపడకున్నను, లేక వారతనిని బహిష్కరించినను, అచట ఉండుటవలన హరిజనసేవకు ఆటంకములు కల్గుచున్నను, గ్రామసేవకుడు హరిజనవాడకు వెళ్ళి పాక వేసికొనవలెను.

విద్యలో అక్షరజ్ఞానముయొక్క స్థానము

ఇక విద్యాసమస్య యున్నది. 1922 సం. లో “బాల బోధిని” వ్రాసితిని. దానిని నేను మరచలేదు. అందలి విషయమును నచ్చజెప్పజాలక పోయినను, ఆవిషయము నిప్పటికిని యథాపూర్వకముగ నున్నది. ఆపుస్తక మిపుడు దొరకునో లేదో తెలియదు. కాని, దొరకకపోయినచో వ్రాసి యివ్వగలను. చేతి కంటె ముందు బిడ్డలకు కన్ను, చెవి, నాలుక - ఇవి పనిచేయు ననుట వాస్తవము. అందుచే ఉపాధ్యాయుడు బిడ్డకు చరిత్ర, భూగోళము మొదలైనవి - ఏవి బోధించినను, మౌఖికముగ (నోటితో, వ్రాతలేకుండ) బోధించును. దీనితరువాత వర్ణమాలయు, గుణింతము, మాటలు వ్రాయుట, మొదలైనవి నేర్పును. దానిని పరిపూర్ణముగ నాచరించి పరిశోధనముచేసి చూడవలెను. బుద్ధిరేపి చైతన్యనంతము చేయుటకు ఈ నామార్గము అతి సులభమైనదని నాకు తోచుచున్నది. నాబాల్యానుభవము ఇప్పటికిని నాకు బాగుగనే గుర్తున్నది. నేను మహాభారతకథను వినుచున్న కాలమున అక్షరములు దిద్దుటకాబోలు నేర్చుకొనుచుంటిని. రామాయణకథ వినునాటికి ఒకటిరెండు పుస్తకములు చదివియుందును. అయినప్పటికిని మహాభారతకథను గాని, రామాయణ కథచుగాని అర్థముచేసికొనుటలో నా కెట్టి కష్టమును కలుచుండెడిది కాదు.

ప్రజలను మనము భ్రమజాలములో పడవేయరాదు. అక్షర జ్ఞానములేకుండ ఏవిద్యయు సంపాదించజాలమని మనము

చెప్పుచో వారు తప్పిత్రోవను పడుదురు. పెద్దలకు పిన్నలకు మాఖికజ్ఞానము ఇయ్యవలెనన్నది నా గ్రామ సంఘటనములో ఉపస్థితమైయున్నది. కాని అక్షరాస్యతకు నేను విరోధినని మాత్రము దీనియర్థముకాదు. నే నాక్షరజ్ఞానముయొక్క సదుపయోగము కోరువాడను.

గ్రామసేవకుడు సాహిత్యక జీవనమును, జ్ఞానవిలాస జీవనమును గడుపుచో గ్రామస్థులకు అసలు విద్యను, జ్ఞానమును ఈయజాలడు. అతనియొద్ద సమ్మెట, బాడిత, గొడ్డలి మొదలైన పనిముట్లుండును. పుస్తకములు బహుస్వల్పముగనుండును. గ్రంథ పఠనమునకు సాధ్యమైనంత తక్కువ సమయమును వినియోగించును. ప్రజలాతనిని కలసికొనుటకువచ్చినపుడు అతడు బడాబడా గ్రంథములు తిరుగవేయుచు కానరాడు. ఏవద్రంగపు పనిముట్టో ఆడించుచు అతడు కనిపించును. తాను తినుదానికి రెట్టింపు ఉత్పత్తి చేయగల శక్తిని భగవంతుడు ప్రతిమనుష్యునకు ఇచ్చి యున్నాడు. దుర్బలురలో దుర్బలుడైన మానవుడుగూడ యీపాటి ఉత్పత్తి చేయగలడు. దీనికొరకతడు తన బుద్ధి బలము నుపయోగించును. “నేను మీసేవ చేయవచ్చినాను; ఈ పొట్టకు పిడికెడు మెతుకులు పెట్టుడు” అని అతడడుగును. లోకులు కొంద రతనిని నిరాకరింపవచ్చును; అయినను అతనిని తమ గ్రామమున నిల్వ నిచ్చెదరు. ఎవరో సతానులు కొందరు అతనికి భోజనము పెట్టక పోయినను, హరిజన సోదరులు మాత్రము తప్పక పెట్టెదరు. అతడు సర్వసంగ పరిత్యాగము చేసియుండుచో హరిజనుల యింటనుండి భోజనము తీసికొను

టకు లబ్ధపడవలసిన అవసరములేదు. అతనికి భోజనము దొరుకుచు తయారుచేసిన వస్తువులను అమ్ముకొను జంజాటములో పడరాదు. కాని ప్రజల సహకారము లభింపనిచోట తానేదైన కృషి నవలంబించి పొట్టబోసికొనవచ్చును. ఆరంభమందు మాత్రము ఏ సామాజిక సంస్థనుండియో తక్కువ డబ్బు పుచ్చుకొని పొట్టగడుపుకొన వచ్చును.

గోసంరక్షణ

గోసంరక్షణ సమస్యను నేను ఇచట బుద్ధి పూర్వకము గనే విడిచిపెట్టితిని. ఇదియొక గొప్ప విస్తృతసమస్య. ఇంతవరకును చర్చమును ఊనుట, రంగువేయుట పరిష్కరింప జాలకున్నాము. గోవును పునరుద్ధరించు విధము ఇప్పుడే లోచించున్నది. కాని దీనికి సంబంధించిన ప్రణాళిక ఒకదానిని స్థిరపరచుట ఇంకను ఎక్కువ స్పష్టముగా ఆకళింపునకు రాలేదు. కేదెలను ప్రోత్సహించుట ఒకవిధముగ ఆవులను నాశనము చేయుటయే. ఈ చర్చను ఇంకొకసారి తెచ్చెదను.

ఆత్మబలమే ముఖ్యబలము

మన శస్త్రాస్త్రములన్నియు అధ్యాత్మికములను మాటగుర్తుంచుకొనుడు. ఒక పర్యాయము మనకు ఆత్మశక్తి లభించినచో మరి దానిని ఎవరు ఆటంక పరువజాలరు. ఇది నేను నా యిరువది సంవత్సరముల అనుభవపూర్వక విశ్వాసముతో చెప్పుచున్నాను. ఈ అధ్యాత్మికశక్తి తోలుకన్నులకు ప్రత్యక్షముగ కనబడునట్టి ఒకస్థూల పదార్థముకాదు. అయినను

యిది నాకు ఎట్టయెదుట కనబడు వస్తువువలెనే కానవచ్చుచున్నది.

ఈ గ్రామసేవా కార్యక్రమము మావలన పూర్తి కాజాలదనియు, మాలో యోగ్యతలేని కారణమున అది అసాధ్యమనియు మీరు చెప్పరాదు. నేను చెప్పినదేమనగా గ్రామసేవా విషయము నిస్సందేహముగ మీ మనస్సునకు నచ్చినచో మీరందరును ఈ కార్యక్రమమును నిర్విఘ్నముగ నెరవేర్చగలరు. మీరు అయోగ్యులుకారు. బుద్ధికి గ్రాహ్యమైన విషయమును అమలు జరుపజాలనందుకు గాబరా చెందుటకాని నిరాశులగుటకాని పనికిరాదు. ఆచరించి చూచుటకు లజ్జయేల? మనము గ్రామమునందుండి దీనిని అమలు జరుపవలెను. అమలు చేయగా చేయగా మాత్రమే అనుభవము లభించును. (హరిజనసేవక్ 7-9-1934)

10. వీరభూమికిచెందిన వినప్రగ్రామస్తుడు

శాంతిని కేతనముతో నివసించుచున్న ఒక వినీతగ్రామిణుడు దీనబంధు ఆంధ్రాసు ద్వారా నాకు ఈ క్రింది ప్రశ్నలను పంపినాడు.

1. “మీ యభిప్రాయములో ఆదర్శన భారతీయగ్రామ మెట్లుండును? భారతదేశమున నేటి సామాజిక రాజకీయ స్థితులలో ఒక గ్రామమును ఎంతవరకు ఆదర్శప్రాయముగను, యధార్థముగను పునర్నిర్మాణము చేయగలము.

2. గ్రామమందలి ఏ సమస్యలను మొట్టమొదట పరిష్కరించుటకు యత్నింపవలెను? ఆ ప్రయత్నములను సవిధముగా నారంభింపవలెను?

3. కొద్ది కొలతపై గ్రామీణప్రదర్శనశాలలు, సంగ్రహాలయములు ఏర్పాటు చేయబడుచో అం దే యే విషయములుండవలెను? పునర్నిర్మాణములో ఈ ప్రదర్శనములు మిక్కిలి యుపకరించుటెట్లు?

1. ఆదర్శభారతీయ గ్రామము సంపూర్ణమైన ఆరోగ్యము కలదిగ నిర్మింపవలెను. అందలి గుడిసెలు, గృహములు ధారాళముగా వెలుతురు కలిగియుండునటుల నిర్మింపవలెను. సుమారు ఐదుమైళ్ల దూరములోగా లభించునస్తువులతోనే గ్రామమును నిర్మింపవలెను. పశువులశాలకును, చెట్లపాదులకును తగినంత ప్రదేశము భాళి వదలిపెట్టవలెను. సాధ్యమైనంతవరకు గ్రామవీధులందును, రాస్తాలపైనను, ధూళి యుండరాదు. అవసరముకొలది బావులుండవలెను. ఆ బావులు అందరికిని ప్రవేశముండవలెను. ఎల్లరకు ఒక ప్రార్థనాశాలయు, ఒక మందిరమును ఉండవలయును. పదిమంది కూడుటకై ఒక సమావేశ భవనమును ఉండవలయును. ప్రతి గ్రామమునకు ఒక పశువులబీడును, సహకారపద్ధతిపై ఒక గోశాలయును, వృత్తి విద్య ప్రధానముగాగల ప్రాథమిక మాధ్యమిక పాఠశాలలు ఉండవలెను. గ్రామ తగాయిదాలను, ప్రజల వ్యవహారములను పరిష్కరించుటకు ఒక పంచాయితీయును ఉండవలెను. అవసరమునకు తగినమేరకు ధాన్యము, కూరగాయలు, పండ్లు,

ఫలములు, ఖద్దరు మొదలైనవి ఆ గ్రామమందే తయారు కావలెను. ఇది ఆదర్శగ్రామమును గూర్చిన నాయూహ. ప్రస్తుత పరిస్థితులలో అచటియిండ్లు యథాపూర్వకముగనే యుండును. అచటచట యేదో కొంత బాగుచేసిన చాలును. గ్రామమున ఒకవేళ జమిందారుండి అతడు మంచివాడైన యెడలను, లేక గ్రామస్థులలో సహకారభావము, ప్రేమ భావము ఉన్నను ప్రభుత్వసహాయము లేకయే గ్రామస్థులే (జమిందారుతో సహా) స్వయముగ తమపై తామాధారపడి దాదాపుగా ఈ చెప్పిన పనులన్నిటిని సరిజేసికొనవచ్చును. ఇండ్లను మొదలెత్తి కొత్తగా కట్టుటమాత్రము పెట్టుకొన రాదు. ప్రభుత్వము సహాయము లభించుచో గ్రామములను అంతులేకుండ పునర్నిర్మాణము చేయవచ్చును. కాని గ్రామ స్థులే తమ కాళ్ళపై నిలబడి పరస్పర సహకారముతో గ్రామ సమిష్టిమేలుకొఱకు శ్రమపడినచో వారెంతపనియైనను చేయగలరని నేను తలచుచున్నాను. గ్రామస్థులకు ఉచిత సలహా యును, మార్గదర్శకుడును లభించినచో గ్రామాదాయము ఖచ్చితముగా రెట్టింపు కాగలదని నా నిశ్చితాభిప్రాయము. వ్యాపారదృష్టితో ఉపయోగించుకొనదగిన అగణ్య సాధన సామగ్రి గ్రామమున లేకపోవచ్చును. కాని, స్థానిక ఉపయోగము కొఱకును, లాభముకొఱకును, అవసరమగు సాధనములు దాదాపు అన్నిగ్రామము లందును కలవు. కాని, ఘోరదుర దృష్ట మేమనగా గ్రామస్థులు తమస్థితిని చక్కబరచుకొనుటకై స్వయముగా కొంచెమైనను శ్రమజేయుటకు యిష్టపడరు.

(2) గ్రామ సేవకుడు మొట్టమొదట గ్రామ పారిశుధ్య మందును గ్రామ ఆరోగ్యమునందును చేయిచేసికొనవలెను. గ్రామ సేవకులకు యేమిచేయుదమా అని అనిపించు సమస్యలనే కములు ఉండనేయున్నవి. కాని పారిశుధ్య ఆరోగ్య విషయములు అన్నిటికంటెను నిర్లక్ష్యము చేయబడుచున్నవి. తత్ఫలితముగా గ్రామారోగ్యము నానాటికి క్షీణించిపోవుచున్నది. వ్యాధులు వ్యాపించుచున్నవి. గ్రామ సేవకుడు తన యిష్ట పూర్తిగా పాకీవాడుగ తయారగుచో, అతడు ప్రతిదినము పెటను ప్రోగుచేసి దానిని ఎరువుచేయగలడు. గ్రామరాస్తాలను శుభ్రముగా ఉడ్చుగలడు. అతడు జనులకు మలమూత్రములను ఎచట విసర్జింపవలసినదియు, పరిశుభ్రత నెట్లు కాపాడుకొనవలసినదియు, దానివలన కల్గు లాభములను, అశ్రద్ధచేయుటవలన గల్గు నష్టములును, - పీనినిగూర్చి తెలియజేయును. గ్రామ జనులు అతనిమాటను చెవినిపెట్టినను, పెట్టుకున్నను, అతడు మాత్రము తనపనిని తాను చేయుచు పోవలసినదే.

(3) సకలగ్రామీణ ప్రదర్శనములందును రాత్నమునకు అగ్రస్థాన మియ్యవలెను. దాని చుట్టును స్థానిక పరిస్థితికి లాభదాయకమైన ఇతరవృత్తులు చూడవలెను. దానికి తోడుగ ప్రత్యక్ష పరిశోధనములను, ఉపన్యాసములనుకూడ ఉంచుచో ఆ ప్రదర్శనము గ్రామస్థులకు నిస్సందేహముగా వస్తుపాఠమువలె ఉపయోగకరమును విద్యాప్రబోధకమును కాగలదు.

11. ఒక గ్రామ సేవకుని ప్రశ్నలు

ఒక గ్రామ సేవకు డీవిధముగా వ్రాయించున్నాడు.

(1) “సుమారు నూరుమంది జనాభాగల ఒకచిన్న పల్లెలో నేను పనిచేయుచున్నాను. మందులిచ్చుటకుముందు గ్రామ సేవకుడు పాఠశుద్ధ్యముపై శ్రద్ధవహింపవలెనని మీరు చెప్పుచుందురు. కాని జ్వరగ్రస్తుడైన ఒక గ్రామిని సహాయ మపేక్షించి దగ్గరకు వచ్చునపుడు గ్రామ సేవకుని కర్తవ్య మేమి? నేనింతవరకు నిచ్చుటనే లభించు వ్రేళ్ళను ఆకులను ఉపయోగింప వలసినదిగ సలహా నిచ్చుచున్నాను.

2. వర్షాకాలములో కశ్యలమును ఏమిచేయవలెను?

3. కశ్యలము (చెత్త, చెదారము) అన్నిపంటల కుపయోగించునా?

4. చక్కెరకు బదులుగా బెల్లమును వాడుటవలన ఉపయోగమేమి?

జ్వరము, అజీర్ణము మొదలైన సామాన్య రోగపీడితులు సాహాయ్యమునకై గ్రామ సేవకుని యొద్దకు వచ్చినపుడు ఆతడు యధాశక్తిగ వారికి తోడ్పడ వలసినదే. ముందు రోగమును కనుగొనవలెనే గాని, చౌకలోచౌకయు, నాణెములో నాణెము సగు మందుమాత్రము ఆగ్రామమందే దొరకీతిరును. ఎవ్వరైనను తమయొద్ద ఔషధము లుంచుకొన దలచినచో, ఆముదము, క్వినైను, మసలకాగిన వేడినీరు-ఇవి అత్యుత్తమమైన మందులు. ఆముదము అన్నితావులందును లభించును. సునాముఖి ఆకు

కూడ దానివలెనే ఉపయోగించును. క్వి నైనును నే నెక్కువగా వాడెను. అన్నివిధముల జ్వరములకు అది పనిచేయదు. జ్వరములలో చాలభాగము అర్ధోపవాసము వలనను, లేక పూర్ణోపవాసము వలనను నివృత్తించును. అన్నము, పాలు విడిచి పండ్ల రసమును ఉడికించిన ద్రాక్షనీరును, నిమ్మపండ్ల రసమును చింతపండు కలిపి ఉడికించిన బెల్లపు నీరును, తీసుకొన వచ్చును. దీనికే అర్ధోపవాస మందురు. ఉడికించిననీరు రామబాణము వంటిది. అది ప్రేవులను కడిగివేయును. చెమట పట్టించును. అంతటితో జ్వరతీవ్రత తగ్గును. ఇది రోగాణునాశక ఔషధము. దీనివలన యెట్టి అనిష్టము కలుగదు. వెలయందు మాత్రము గ్రుడ్డిగవ్వతో పనిలేకుండ కావలసినంత దొరకును. ఏపరిస్థితులలోనైనను నీరు త్రాగవలసి వచ్చుచో దానిని కొంచెము చల్లార్చి త్రాగవచ్చును. హాయిగా పట్టగలిగినంత వేడినే త్రాగవలెను. వేడినీరు అనగా కేవలము నీటిని వెచ్చబెట్టుటకాదు. నీరు తుకతుక లాడవలెను. ఆవిరి రావలెను. అప్పుడు నీరు మసలి నదని యెంచవలెను. వ్యాధులం దుపయోగింపదగిన వేడినీరు అదియే.

తాను స్వయముగా ఒక నిశ్చయమునకు రాజాలనపుడు గ్రామసేవకుడు స్థానికముగనున్న వైద్యుని సహకారమును, సలహాను తప్పక పూర్తిగా తీసుకొనవలెను. వైద్యులుగాని విశ్వసనీయులుగాని లేనితావులందు తానెరిగిన పొరుగుారి వైద్యుని పరోపకారియగు వైద్యుని సహాయము పొందవలెను.

కాని, వ్యాధి ఉపచారమందు సహితము పరిశుభ్రతకు స్థానమెక్కువ గలదని గ్రామసేవకుడు తెలిసికొనవలెను. ఒక్క ప్రకృతియే సర్వోత్తముడైన వైద్యుడని జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలెను. మనుష్యునిలోని దోషమును ప్రకృతి సర్దుబాటు చేయుచుండునని తెలిసికొనవలెను. మనుష్యుడు నిత్యము బొత్తిగా నిర్లక్ష్యముతో ప్రకృతిని అవహేళన చేసినపుడు మాత్రమే ప్రకృతి వివశయగుచున్నది. అట్టియెడ ఏవరిని సరి జేయుట అసాధ్యమైపోవునో అట్టివారి నిలయము జేయుటకై ప్రకృతి, తన అంతిమ దూతయు అసాధ్యుడనగు మృత్యువును పంపుచున్నది. మరియు దేహికి నూతనదేహమును ప్రసాదించుచున్నది. పరిశుభ్రత, ఆరోగ్యము - వీనికై కృషిచేయువారు ఉత్తమోత్తమ చికిత్సకుడైన ప్రకృతికి అధికాధికముగ తోడ్పడిన వారగుచున్నారు. వారికిది తెలియవచ్చును, లేక తెలియక పోవచ్చును. అది వేరేవిషయము.

(2) వర్షాకాలమందును మనుష్యులకు రాకపోకలకు మార్గముకాని ప్రదేశమునకు బైలుకు వెళ్లవలెను. మలమును అచట పూడ్చవలెను. కాని సాంప్రదాయకముగ వారికి లభించిన మిథ్యాజ్ఞాన కారణముగ వారిపనిని చేయరు. ఇదియొక చిక్కుసమస్య. సిరిదీ గ్రామములో (వార్ధాదగ్గర) గ్రామస్తులు రోడ్ల ప్రక్కన బైలుకు కూర్చుండుట మాన్పి, దగ్గర పొలములకు వెళ్లునట్లు అలవర్చుటకును, తమ మలముపై తాము మట్టిని కప్పనట్లును చేయుటకు మేము చాలాప్రయత్నించుచున్నాము. రెండు మాసముల నిరంతర పరిశ్రమ మూలమునను,

మ్యునిసిపల్ సభ్యులయు, తదితర ప్రజలయు సహకారమువలనను, ఆ గ్రామస్థు లిపుడు రోడ్లను పాడుచేయుట సాధారణముగా మానివేసిరి. ఇంతవట్టుకు మార్పువచ్చినది. కాని, యెన్నిచెప్పినను తమ మలమూత్రములను మట్టితో కప్పటమాత్రము నున్న. “ఏమయ్యా” అని అడిగినచో “ఇదియంతయు పాకీ వానిపని. మలమును చూచుటయే పాపము. పైగా దానిపైన మట్టిపోయుటకూడనా? ఘోరపాతకము.” అని జవాబిచ్చుచుందురు. వారికి లభించిన విద్యయే సాంప్రదాయక జ్ఞానమే యిట్టిది. ఇట్టి విచిత్రనమ్మకము ఆ సాంప్రదాయక విద్యాఫలితమే. కనుక గ్రామసేవకుడు గ్రామస్థుల హృదయములందు నూతన సంస్కారములు వేయుటకు ముందు సాంప్రదాయ సిద్ధమైన యీ కుసంస్కారములను ఒక్కపెట్టున కూకటిప్రేళ్లతో పెరికివేయవలసియుండును. మనకు మన కార్యక్రమమందు దృఢవిశ్వాసమున్నను, నిత్యము ప్రాతఃకాలమున వీధులూడ్చు కార్యమువట్ల మన ఆంతర్యములో ధైర్యమున్నను, గ్రామవాసుల యీ కుసంస్కారములపట్ల మనము చిరాకుచెందకుండ యున్నను, గ్రామస్థుల యీ మిథ్యావిశ్వాసములన్నియు సూర్యునిముందు పొగమంచువలె మటుమాయమైపోవును. కాని యుగములతరబడి పాతుకొనియున్న వ్రజసంఘాతమైన వారి అజ్ఞానము యీ నాల్గుమాసముల పదార్థపారమువలన నిర్మూలనము కాజాలదు.

సిందీ గ్రామములో వర్ష ఋతువునుకూడ ఎదుర్కొన సంసిద్ధులగుచున్నాము. రైతులే తమ పైరువంటలకు కావలి

కాయంచూడును. అట్టి సమయమున వర్షాకాలమందును జనులను పొలములలో మలవిసర్జన చేయనిత్తురా? అందుచే ప్రజలతో సంప్రతించి మేమొక నిర్ణయము - బుద్ధిబంతు చేపితిమి. చేను హద్దునకు లోపలనే కొంతభూమి పూర్తిగా వేరుచేసి మరుగు చేసికొనవలెను. ఆ కంచెలోపలనే మలవిసర్జనము చేయవలెను అని. వర్షాకాలము వెళ్ళుచున్నది ఈ నేలలో తగినంత యెరువు తయారగును. తమ చేలలోవచ్చి 'బైలుకు' కూర్చుండి డని చేను భూమిదే జనులను పిలుచు నుదినములు సమీపించుచున్నవి. నాగాలేమిదో సంవత్సరము పొడుగున మలవిసర్జన చేసినచో భూమియజహానికి రెండు రూపాయలు యెరువు ఇచ్చినట్లగును అని డా॥ ఫౌలరు యొక్క అంచనా. కచ్చితముగా రెండురూపాయలు యెరువే లభించునో, అంతకంటె ఎక్కువ లేక తక్కువ లభించునో అది చర్చనీయాంశము. కాని ఒక్కటి మాత్రము నిస్సంశయము. అదేమనగా — మల మూతములు తగులుటవలన భూమికి తప్పక బలము చేకూరును.

మలము ఆమట్టుననే - యథాతథాగా అన్ని పైరులకు ఎరువు కాగలదని ఎవరును చెప్పి చూడలేదు. ఒక నియమిత సమయమునకు పిచ్చుకు మాత్రమే ఆ మలము మట్టితోకలిసి చక్కని ఎరువగును. మలము పూడ్చబడుటతోడనే అది అనేక ప్రక్రియలకుండు దాటిపోవును. అప్పుడుగాని ఆ భూమి దున్నుటకును, విత్తుటకును, అన్నిటికిని ఉపయుక్తమగును. దీనికి తిరుగులేని ఒరపిడిరాయి ఇది. మలము పూడ్చబడిన స్థలమును నియమిత కాలమైన పిమ్మట త్రవ్వగా మట్టినుండి ఎట్టి దుర్గంధము

రానిచో, మలము నామరూపము లేకుండ పోయినచో, అది యెరువుగ మారిన దనియు, భూమి సేద్యమునకు తగియున్న దనియు గ్రహింపవలయును. అప్పుడు విత్తనములు చల్లవచ్చును. గత మూడు సంవత్సరములు నేనీ విధముగా పెంటయెరువును అన్ని విధములైన పంటలకును ఉపయోగించితిని. మరి దీని మూలమున అధికాధిక లాభమే కలిగినది.

చక్కెరకంటె బెల్లము పుష్టికరమని విశేషజ్ఞులందఱును ఏకగ్రీవముగ అంగీకరించుచున్నారు. ఎందుచేతననగా బెల్లమందున్నట్టి లవణములు, విటమినులు చక్కెరయందు లేవు. మర పట్టిన పిండికంటె చేతితో విసిరిన పిండివలెను, పాలిష్ బియ్యము కంటె దంచిన ముడిబియ్యము వలెను చక్కెరకంటె బెల్లమే శ్రేష్ఠము.

12. భయ భావము

గ్రామసేవకు లనేకులు తమపొట్ట గడమటకు గ్రామస్థులేమీ సాయము చేయగలరు అని భయపడుచుందురు. ఒక స స్థనుడియో ఒక వ్యక్తినుండియో జీవనభృతి లభింపనిచో తాము కష్టముచేసి పొట్టపోసికొన జాలమని వారి కమిత భయము. వారు వివాహితులైయుండి కుటుంబభారము కూడ పైనబడియున్నచో ఇక వారి చింతకు మేరయే లేదు. కాని నాయభిప్రాయములో వారి యీ భావము సరికాదు. అయితే ఎవరైనను పట్టణ చిత్తవృత్తితో పల్లెలకు దయచేసి అచట పట్టణ జీవయాత్ర సాగింప వేడుకపడినచో అట్టివారికిమూత్రము

అచట కావలసినంత సంపాదన దొరకనిమాట నిశ్చయమే. పట్టణాధిపతిని పట్టణవాసులు దోచుకొనురీతిగ దోచినపుడు మాత్రమే వారికచట అధికాదాయము లభింపగలను. కాని ఎన్నరైనను గ్రామములకు వెళ్ళి గ్రామస్థులవలె జీవింప ప్రయత్నించినచో వారి కృషివలన తగినంత భృతి వారికి లభించుటలో కష్టమేమియు నుండదు. తమ తాతముత్తాతల కాలమునుండి వచ్చుచున్న పాతపురాణ పంథాలను బుద్ధి నేమియు ఖర్చుపెట్టక మూడువందల అడువదిదినములు కనులుమూసికొని పోవుచుండు రైతులే తమ జీవనమును నిర్వహించుకొనుచుండగా గ్రామ సేవకులకేల యీ భయము ! గ్రామసేవకులకు ఈ మాత్రము ఆత్మవిశ్వాస ముండవలెను. వారు సగటున కనీసము రైతులు సంపాదించినంత యైన సంపాదింపగలరు. వీరికిల సంపాదింప మొదలిడినను గ్రామస్థుల దినబజైమునకేమియు హానికలుగదు. ఎట్లనగా సేవకులు ఉత్పాదకులై - ఉత్పత్తి చేయువారై - గ్రామములకు వెళ్ళుదురు కాని పరాన్న భుక్తులైకాదు.

గ్రామమునకు వెళ్ళు గ్రామసేవకుడు తన పరివారముతో గూడ వెళ్ళుచో అతనిభార్య, తదితరులు, అందరు కష్టించి పని చేసికొనవలెను. అయితే గ్రామమునకు వెళ్ళుటతోడనే వారు గ్రామస్థులవలె కఠినపరిశ్రమ చేయవలెనని చెప్పజాలము. కాని వారు సంకోచమును, భయమును విడిచిపెట్టి, శ్రమచేయలేని లోటును బుద్ధిబలసహిత కార్యములు చేయుటద్వారా భర్తీచేసికొనవలెను. దినమంతయు గ్రామసేవలోనే గడుపుడు అన్నంత ఆదరము గ్రామస్థులనుండి లభించువరకు వారు ప్రేరేపించిన

చిరాయములవలన పండిన అధికవంటలో కొంతభాగము తీసి కొనుటకు వారు అప్పులగుదురు. గ్రామసేవకుడు గ్రామస్థులలో నివాసముగాను క్రమక్రమముగాను గాని జొరబడజాలడనియు, కామకష్టము సత్ప్రసవనలదృష్ట్యా ఆదర్శప్రాయమైన నడనడిని సంపాదించుకొనవలె ననియు, గ్రామోద్యోగ సంఘయాజమాన్యమున ఆరంభమైన గ్రామసేవయొక్క కొన్నిమాసముల అనుభవము తెలుపుచున్నది. దీనివలన గ్రామస్థులకు చక్కని పాఠము లభించును, గ్రామసేవకుడు గ్రామస్థుల సంరక్షకుడుగ తనూరయి వారిచే పాదపూజ చేయించుకొనుటకు బదులుగా వారిలో ఒకడై వారిమధ్య కలసిమెలసి తిరుగుచు ఉండుచో అత్యల్పకాలములోనే అతని ప్రభావము, తేజస్సు గ్రామముపై పడకుండ నుండజాలదు.

ఇప్పుడు అతడు జీవనోపాధికై ఎటువంటిపని చేయవలెను అన్నది ఒకసమస్య. అతడును అతని కుటుంబములోని వారూను కొంత సమయము గ్రామపారిశుద్ధ్యమునకై వినియోగింప వలసి యుండును. గ్రామస్థు లీకార్యమున సాయపడినను సాయపడ కున్నను వారు సేవచేయుచుండ వలసినదే. సాధారణమైన నుండు మాకుల సాహాయ్యము గ్రామసేవకులు చేయుచుండవచ్చును. క్విన్లను లేక యిటువంటి మామూలు ఔషధములను తెలియపరచుట, గాయమును పుండ్లను కడిగి శుభ్రముచేసికొనుట, చెవులు ముక్కులుకడిగి శుభ్రపరచుకొనుట, గాయములపై పాలాస్త్రీపట్టి వేసికొనుట ఇట్టిపనులను అతడు తెలుపవచ్చును. గ్రామములో సాధారణముగా వచ్చుచుండు వ్యాధులకు అతి సులభమైన

చిటిత్వానూర్ణములును, అలోగ్యోపదేశములును గల పుస్తకములు
లక్తై వెదకుచున్నాము. ఎందుచేతనగా నీ రెండు విషయ
ములు గ్రామసేవకు మూలకందములై యున్నవి. కాని గ్రామ
సేవకుడు వీనికై దినమునకు రెండుగంటలకంటె ఎక్కువకాలము
వినియోగింపరాదు. గ్రామసేవకునకు ఎనిమిదిగంటల పనిదినము
ఒక గొప్పకాదు. గ్రామస్థులకు నాతడుచేయుసేవ ప్రేమమూలక
శ్రమయైయున్నది. కనుక అతడు తన జీవనమునకు ఈ రెండు
గంటలు కాక కనీసము మరియెనిమిది గంటలు పనిచేయవలసి
యుండును. చరఖాసంఘ, గ్రామోద్యోగసంఘములు తయారు
చేసిన నూతన ప్రణాళిక ననుసరించి అన్ని విధములైన శ్రమలకు
కనీసపు విలువ రెయికటిదో - సమానమే. సేతగాడు, నూలు
వడుకువాడు, కాగితములు చేయువాడు ఒకగంటలో ఒకేకూలిని
సంపాదింతుడు. గంటకు వారెంత కనీసపుకూలి సంపాదింతురో
కమానమీన పనిచేయు దూడెకువాడును అంతసంపాదించును.
కనుక గ్రామసేవకుడు తాను సులభముగ చేయగల యేపని
నైనను ఎన్నుకొన నచ్చును. కాని ఒక్క-విషయము మాత్రము
జ్ఞాపకమొందుకొన వలయును. ఆ గ్రామసేవకుడుచేయు శ్రమ
ఫలితము ఆ గ్రామమునకుగాని, యిరుగుపొరుగు గ్రామములకు
గాని ఉపయోగ కరమైనదిగ ఉండవలెను. అతడు ఉత్పత్తిచేయు
సరుకు ఆ గ్రామమునగాని చుట్టుప్రక్కల గ్రామములందు
గాని ఖర్చుపడునట్టిదై యుండవలెను.

ప్రతి గ్రామమునను పరిశుద్ధమైన తినుబండారములు
కాయకూరలు చౌకగ లభించునట్టి దుకాణములుండవలెను.

మకాణమొకటి చిన్నదైనను పెట్టుబడి అనసరవనుటయు యథార్థమే. కాని గ్రామసేవకుని పరిచిత ప్రదేశములందు ఆతని సమ్మతమును విశ్వసించి గ్రామస్థులు అతనికి కొంత టోకు నరుకును అప్పుగా ఇచ్చుటకు సిద్ధపడెదను.

ఇంకను ఇట్టి యుదాహరణము లీయ సవసరములేదు. నిత్యము పనిశీలనాచ్యుష్టితో పనిచేయు సేవకునకు నిత్య నూతన విషయములు గోచరించుచుండును. తనకు జరుగుబాటు నిచ్చుట కొరకును తాను సేవింపవలసిన గ్రామస్థులకు ఆదర్శప్రాయుడగుటకొరకును తానేపని చేయవలసివదియు అనతికాలములోనే అతనికి తోచుచునేయుండును. కనుక గ్రామసేవకులను పీడింప నట్టియు, వారి యారోగ్యమునకును, నీతికిని హాని కలుగనట్టియు వృత్తిని ఎన్నుకొనవలసి యుండును. కాని తీరిక సమయములలో చదువు సంధ్యలపని నేదైనను చేయుటమూలమున ఆదాయము వృద్ధియగునట్టి విద్యను అతడు నేర్చియుండవలెను. నిరంతరము పనిశీలించుచుండుచో గ్రామములందు అకారణముగ పాడగుచున్న పదార్థములను - విషయములను అతడు గుర్తించును. ఉదాహరణకు పొలమందు పైదుబోబాబు పెరిగివచ్చుచుండు గడ్డి గాఢమును, తమకుతామే పుట్టిపెరుగు ఇతర మొక్కలు ఇంకను ఇట్టివి, వానిలో అనేకములు మిక్కిలి యుపయోగకరములని స్వల్పకాలములోనే అతనికి తెలియును. వానిలో తినుటకుగాని మరియొకతీరున నుపయోగించుటకుగాని పనికి వచ్చునట్టి మొక్కలను తీసికొని సద్వినియోగము చేసినచో కూలి ముట్టినట్లే. మిక్కిలి యుపయోగకరములును, సుందరములును, చూచుటకు చలువరాళ్ళవలె కనబడునవియు నగు

వివిధములగు రాళ్ళను మీరా సోదరి నాకు తెచ్చియిచ్చినది. నాకు తీరికయున్నచో శీఘ్రముగానే మామూలు పనిముట్లతో ఆ రాళ్ళను వివిధములైన రూపములుగ మార్చి అమృతము అగుటకు తగ్గియున్న తయారుచేసియుందును. పనికిరానివని పొయ్యిలో పెట్టబడుచున్న ఎండు వెనురుబద్దెలను ఒక మామూలు చాకు సహాయముతో కాకా కాలేల్కరుగారు కాగితములనుగోయు చాకులుగాను, కొయ్య చెంచాలుగాను తయారుచేసినారు. వానిని కొంతవరకు ఒజాకులలో కూడ అమ్మగల్గుదుము. మగ్గోవాడీలో కొందరు జనులు ఒకప్రక్క వ్రాసిన చిత్తుకాగితములను కవరులుగచేయు పని నవలంబించి తమ తీరికసమయమును సదుపయోగము చేసికొనుచున్నారు.

అసలువిషయ మెమచగా గ్రామస్థులిప్పుడు బాత్తుగా నిరాశచెంది పోయినారు. కొత్తవా రెవరైన వచ్చినపుడు నారు తమ నెత్తిపై కెక్కుటకు వచ్చిరనియు, తమను పిల్చి సిప్పి చేసెదరనియు గ్రామస్థు లెంచుకొందురు. కాయకష్టమునకును, ముంససిక శ్రమకును విడిపోవుటచేత వారి యాలోచనాశక్తి దెబ్బతినిపోయినది. పనిచేయు సమయమును సహితము ఉత్తమ రీతిగ వారు సద్వినియోగము చేసికొనటలేదు. గ్రామసేవకులు ఇట్టి గ్రామములకు ప్రేమ, విశ్వాసము గల హృదయములతో చేర్చినవారు. వినక విహీనముగా పనిచేయుచు రైతులు సంవత్సరములో ఆరుమాసములు భూలేగా కూర్చుండుచోట తాము సంవత్సరమంతయు వివేకపూర్వకముగా పనిచేసినచో గ్రామస్థులకు విశ్వాసపాత్రులము కాగలమనియు, గ్రామస్థులమధ్య సజాయితీతో పనిచేయుచో తమ జరుగుబాటునకు అవసర

మైశంత సంపాదనము చేయగలమనియు గ్రామసేవకులకు ఆత్మ విశ్వాస ముండవలెను.

“కాని మాశిల్లల చదువుసంధ్యల మాటేమి” అని గ్రామ సేవయందు ప్రేమగల గ్రామసేవకులు ప్రశ్నించు చున్నారు. అయితే వారిబిడ్డలకు ఆధునిక విధానపు విద్యనే నేర్పవలసి యున్నచో వారికి నేను లాభకారి మాటేమియు చెప్పజాలను. గ్రామములో తమవ తాము సంపాదించుకొనగల ఆరోగ్యవంతులును, దృఢకాయులును, విశ్వాస వాత్రులును, వివేకులునగు గ్రామవాసులుగ తయారుచేయుటయే చాలుచో బిడ్డకు కావలసిన విద్యయంతయు మాతాపితల చిత్రభాయననే లభింపగలదు. మఱియు బిడ్డలు పెరిగి పెద్దవాడైన కొలదిని స్వతంత్ర ఆలోచనాశక్తి పెరుగుచున్న కొలదిని, పనిపాటలకు తమ కరచరణాభ్యవయములు ఉపయోగించుట సామర్థ్యమును కొలదిని తమకుటుంబమునకు కొలచేమో గొప్ప సంపాదించి ఇయ్య నారంభింతురు. ఉత్తమ గృహమునకు పోయియు పాఠశాల నుండి వెనుకటిలేదు. నమ్మకమును సవాచారమునుగల తల్లిదండ్రుల నంటి యువాధ్యాయులును లేరు. నేటి మాధ్యమికవిద్య గ్రామస్థుల నెత్తిమీద నిరర్థక భారము. గ్రామస్థుల బిడ్డలెన్నటికిని ఆ విద్యను గ్రహింపజాలరు. దైవానుగ్రహము వలన వారికి సుదీరమైన సవ్యమైన గృహవిద్య లభించుచో వారెన్నటికిని సప్తపదకు. గ్రామసేవికా - సేవకులందు సుందరత లేనిచో చక్కని గృహమును నిర్వహింపగలతక్కి లేనిచో వారు ఈ గ్రామ సేవాసాధాగ్య సమూహములను ప్రోత్సహింపలేనను కోర్కెను పెట్టుకొనకొండుట మంచిది.